פרק ג **מי** שמתו מוטל לפניו. אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם מוטל עליו לקברו: **פטור** מק"ש. משום דטריד טרדת המצוה: והלופיהן. שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל רוצים ליטול במצוה: את שלפני המטה. המזומנים לגשתה כשתגיע המטה אצלם: ואת שלאחר המטה. כלומר בין אותם שלפני המטה ובין אותם שלאחר המטה אם המטה צריכה להם פטורים ואותן שאין המטה צריכה להן כגון ההולכים לנות את המת בלבד

פרק ג **א מי שמתו** מוטל לפניו א) **פטור מקריאת שמע מן התפלה** ב) **ומן התפילין** ג) **נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן** ד) **את** ה) **שלפני המטה** ו) **ואת שלאחר המטה** ז) **את שלמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין** ח).

אלו

ח"ג. מק"ש. בד"ו ליתא וכנ' ספק שם הוא ס"ס. אבל כה כנין מצות ס"א שבשם הטו"ס בד"ס ודל"ק על מצה זו. מן התפלה בד"ג ומן ובד"ס ל"ג ומן התפלה ויש"ס טו"ס. ומן התפילין במצ"ג ומכל מצות האמורות בתורה. ואת שלאחר בד"ג ושלאחר. שלמטה צורך בהן. בד"ג שהמטה צריכה להן. ובמצ"ג שלפני המטה צורך בהם. שאין למטה צורך בהן בד"ג שאין המטה צריכה להן. ובמצ"ג שלאחר המטה צורך בהן.

מספר חכמת שלמה: [*ומן התפילין. שם תפילין פירשתיו ברש"י פ"ד דמגחות: ואת שאין למטה צורך בהן. פי' הר"ב כגון ההולכים לנות את המת בלבד וכו'. אין להקשות דלכתי גמ"ח הוא ובמשנה דלקמן כתבתי בשם הר"י דגמ"ח יש לו דין הטופק במצוה שיש בה טרדת שכתב

מלאכת שלמה

פרק ג א מי שמתו. כ' תוס' ז"ל רש"י גרים מי שמתו אחר תפלת השחר אבל גרמה לר"י שהוא אחר היה קורא לתירי בם פיה מק"ש ובאן מתחל נמי מפיטור ק"ש. וכירושלמי גרים כן. ע"כ. ונלע"ד דאפשר דבאיזו מהדורא ראו הם ז"ל שכתב הגרסא כן. אבל לפי מה שפי' ז"ל מי שמתו וכו' פטור מק"ש לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוי דומיא דתתן דפטור משום טרדת המצוה ע"כ משמע קצת דגרים ליה אחר היה קורא דשליק מניה דתתן דפטור משום טרדת וכאן נמי פטור מהאי טעמא נופיה: כמוטל לפניו. והעלה הרא"ש ז"ל שכל המתאבלים עליו נקראין מוטל עליו לקוברו ואפילו אחותו כשאמה שאינו יורשה ואפילו אינו בעיר. דלא בעינן מוטל לפניו: פטור מק"ש. בירושל' מפ' טעמיה א"ר טון כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עושה בחייס ולא ימים שאתה עושה במתים. תוס' ז"ל: ומן התפלה ומן התפילין. דכל הפטור מק"ש פטור מן התפילין כמו"ש בר"מ פ"ד דהל' תפילין הי"ב. וכ' הר' יונה ז"ל ואפילו רגלה להחמיר ע"ש אסור וכן מוכח מן הבבלי ומן הירושל'. ולא כהרמב"ם ז"ל שסובר דמי שמתו מוטל לפניו אם רגלה לקרות קורא וגם הרב רש"י ז"ל ס"ל הכי. וכ' ב"י בא"ח סי' ע"א דכלאי הם לסמוך עליהם אלא למחות ביד הרוצה להחמיר ע"ש היכא ס"ל מי שיטא מ"ל מי שיטא משאר מיתה. ע"כ: ואית לרבי ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אבן בירושל' ובטוסחת כ"י אינו. וגם הרשב"א ז"ל לא גרס ליה: **נושאי המטה** כו'. כ' הר' יונה ז"ל ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שהמאן הכת השניה אפ"ה פטורין מפני שפעמים ממלכין שאותה כת אלשית בשניים יסנו ומתוך כך אין להם להתחיל. ע"כ: **את שלמטה צורך בהן פטורים ואת שאין למטה צורך בהן חייבין.** כ"ה הגירסא הנכונה והמדלכי כ' ה"ג רש"י אלפני המטה צורך בהן פטורי' ואלאחר המטה אפי' צורך בהן חייבין לקרות ואפ"ש דכיון שנשאו אותו אין טרודין כ"כ במצוה ע"כ. וגם התוס' ז"ל דחו גרסת רש"י ז"ל. אך הר' יונה ז"ל כ' את שהמטה צורך בהם פטורים בירושל' מפ' שאין זה החילוק אלא באותם שלפני המטה לבד אבל באותם שלאחר המטה מתוך כך הולכין אחר המטה מפני שלעולם אינן צריכין למטה ולעולם חייבין. ע"כ. וע' בב"י או"ח רים סי' ע"ב והילך כל לשון

יכין — תפארת ישראל — בועז

פ"ג א) ל"ד. דאפילו אינו לפניו. ואפילו אינו מוטל עליו לקברו עכ"פ מדחייב להתאבל עליו. פטור: ב) (**א**) ה"ה דפטור מכל המצות. רק קמ"ל אפילו הכנו דים בהן עול מלכות שמים אפ"ה פטור ובשבת חייב בכל. וכ"ל דבמדינתינו שדינא דמלכותא גבאי לקבור תוך ג' ימים מהמיתה חייב בכל מצות שבתורה בהימים שבין מיתה ליום הקבורה. ובפרט בשם אחרים שמתחלין בגרסי קבורה. מי"א דבכה"ג אם רוצה להחמיר רשאי [כמ"ח ע"א ועי' י"ד שמ"א ס"ד. ועי' מג"א קמ"א סק"ח]: ובנב"י י"ד ריש"א דאיהי דמחיר רק כשיסתמו אדונו עליו בימי חיי. וכשמתחילין להשליך עפר בקבר. ועדיין לא עבר זמנו. יקרא ויתפלל. וברכת השחר לא יאמר שבשעת חיובו פטור היה וגם ברכת ק"ש לא יאמר כשנקבר אחר שלש יום [מ"ח ע"ח]: ג) כך רגילין להתחלף. מדהכל רוצים לזכות במצוה: ד) ר"ל בין אותן שלפני וכו': ה) המזומנים לגשתה כשיגיע אלגן: ו) כ"ל דר"ל אף דעבדי הרתי הלויה ומזומנים לגשתה: ז) דלוי' אינה טרדה ולא עסק כ"כ דלפטר ע"י מק"ם. שמ"ל כוונה רק פסוק

וא"כ י"ל דירושל' במתני' דמתו מוטל לפניו. אלינא דר"מ מקמי [אשתמיט בגיתא ממזיא דתעלא חגרא ורמא קלא. עני מרי קדישא. אתמהה הרי הירושלמי מקשי הכא אלינא דר' יהושע ולא אלינא דר"מ. כלומר מלשנא אם ביום ב' פטור וכו' והרי לר"מ ביום ב' חייב כדקאמר התם להדיא ומדהוה

תוספות אנשי שם

פרק ג א בר"ב ד"ה מי שמתו כו' מוטל עליו לקברו. ואפילו אינו לפניו ולכך תני פטור דאי דוקא לפניו אסור כו' משום לועג לרש. ואמן מי שמתו ולא מי שמת לו מת דהוי משמע אפי' אינו מן הקרובים המחייבים אבילות. ומלת לפניו ר"ל לפני עיני דמיונו. דהכי מוכח מן הגמ' דמייתי ראיה מקרא דויקח אברם מעל פני מתו וידבר וגו' דבודאי יצא לאוץ ואפ"ה נאמר ואקברה את מתי מלפני (רמ"ז): ד"ה **פטור** כו' טרדת המצוה. ר"ל שעדיין לעסוק בקבורתו והעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא דמי לאמתן דפ"ע מ"ם דהתם אינו עדיין בהמצה. ואין טרדתו לעשוק בה עתה. מבא"ר כאן שעדיין

תוספות יום טוב

(**א**) כתב רבינו הגאון מהר' עקיבא איגר"א (גאות כ"ג) וז"ל כ' הרשב"א: דתפילין אינב נקטה כו': והאי אסתרא דלגינא קים קים קרא. דלריך לי ומטלעתי עיון. למה לא הביא רבינו הירושל' הכא שהקשה. אם ביום ב' פטור מתפילין. טורכא ממר מוטל לפניו. עכ"ל הירושל'. הרי דמירושלמי נמי מוכח דאוה"מ לאו זמן תפלין. וכשוטתי נגעלו שערי חכמה לפני. אלא זכיתי להבין הירושל' והרשב"א. דהרי מתני' טורכא וטרכא למנקט תפילין. דלאף דגם אח"כ פטור מתפילין מדנקרא פאר (בסוכה דף כ"ה) אפ"ה אצטריך תנא לאשמעינן דמקודם פטור. אף שאינו חייב עדיין באבילות. וקמ"ל נמי דבאינו מוטל לפניו. דהייט בנתנם מלקברו. חייב בתפילין בבכולהו (כי"ד שמ"א): השבני רבינו הג"ל וז"ל ולידי יותר הו"ל למעב"ת הרב נ"י לתמוה. דהא תוס' (מגחות דף נ"ד ב') כתבו דמהירושל' ראיה דמניחין תפילין בחוה"מ א"כ הירושל' סותר ס"ע לבאורה. אבל באמת י"ל דהא תוס' (מ"ק דף י"ש א') ד"ה ר"י כ'. דלמאן דליף מימים ימימה אתמעט גם חוה"מ. אבל מאן דליף מן והיה לאות. י"ל רק שבת ויו"ט אקרי אות לאסור בעשיית מלאכה ולא חוה"מ. וירושל' ברכות פ"ב ה"ג. הביא הפלוגתא דר"א דרים מימים ימימה. אית דבעי מימר כמעיני מהדא והיה לך לאות פרט לשבת ויו"ט. אית דבעי מימר כמעיני מהדא והיה לך לאות פרט לשבת ויו"ט. ולעשוק בכל שנה שיוכל והעולה עצמה הוי מצוה ולכך פטור בחמת מכל מצות האמורות בתורה. ואין חלוק בין זמנם לזה"ז הכו לעשות הב' שבירושלמי מפני שאין לו מי שיטא מצאו. ושוד אמרו בירושלמי מעשה אחר מפני כבודו של מת. ולעשה זה אפי' בים לו מי שיטא מצאו אסור ואפי' אינו מוטל עליו לקוברו כמו אחותו כשאמה כיון שחייב להתאבל עליה פטור לעשות זה.(ע"ז): בתוי"ט ד"ה ואת שאין למטה כו' רק שהולך. ר"ל ואפשר לקיים שתיהן דרך הילוכו ואע"ג דבעי עמידה בפסוק לאמרו אשם כוזה בקל יכול לעמוד כדי קריאת הפסוק. (נח"ש):

ראשון לציון

תי"ש סד"ה מק"ש ומן התפלה ומן התפילין מוטאי כו' ויש ע"ם בדבור שלפניו וכן יוכן מס' חכמת שלמה. ר"ל דקודם ד"ה אלו ואלו דהפס לפניו תוס' ד"ה ס"ג. פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין עכ"ל. ועל זה כתב דע"ם הוא כו' דהא כתבו תוס' בד"ה אלו ואלו כו' דתפלה אתיא במכל שכן ולא גרסינן ומן התפלה. לו דמלת ס"ג הוא טעות סופר וכן הגיה המהרש"ל ע"ש:

חדושי מהרי"ח

פרק ג [משנה א'] תוי"ט ד"ה מק"ש ומן התפלה ומן התפילין נושאי וכו' ה"ג בספר מרוויק כו' ולפי שהתפילין מונחים עליו אפי' כו' עכ"ל. ולי נראה דבשלמא ק"ש ותפילה תלוי במי שמתו מוטל לפניו דהא לאחר שקברו רמת אם לא עברת זמנה חייב לקרות בברכות וגם להתפלל ולאחר שעבר זמנה בלא ברכות. אבל תפילין לא תלוי כל כך במי שמתו מוטל לפניו דהא כל יום א' פטור מתפילין. אבל עכ"פ שייך ג"כ אבל לומר במי שמתו מוטל דבהאי זמני פטור ג"כ מתפילין. לכן נקט בסוף:

תוספות רע"ק

משנה א [אות כג] ומן התפילין) אגב אחרינא נקט דהא מן התפילין בלא"ה פטור אף אחר הקבורה דאבל יום ראשון אסור בתפילין. רשב"א. ולפ"ז ניחא דנקט תפילין באחרונה עיין תוי"ט. ונראה דהרשב"א לטעמי' אויל רס"ל בתשוב' דחה"מ לאו זמן תפילין הוא. אבל להסוברים דחה"מ זמן תפילין (ונלע"ד דרש"י ס"ל כן ממ"ש בסוכה דף מ"ז ע"א ד"ה מצות הרבה ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין) בשיטתו ניחא דנקט תפילין דבהה"מ דאבל ביום ראשון חייב בתפילין דלא שייך ביה מעולל בעפר קרנו וכמ"ש להריא המג"א סי' תקס"ח ס"ק ה'(וק"ל מש"ש הוא בעצמו סי' תרצ"ו ס"ק מ"ז דאבל ביום ראשון בפורים פטור מתפילין דאקרי פאר הא לטה דקי"ל דאין אבילות נהג בפורים (ש"ש בי' מעולל בעפר קרנו והוי כחה"מ) מ"מ כ"ז שמתו מוטל לפניו פטור:

ציונים

א מי שמתו. ח: שמתה פ"ו: פטור. מיי' פ"ד מהלכות אבילות הל"ו ופ"ד מהל' ק"ש הל"ב סמג עשין י"ח כ' טור שו"ע יו"ד סי' ש"מ סימן ע"ש ס"ש: בושאי המטה. מיי' פ"ל מהלכות ק"ש הל"ד טור שו"ע סי' ס"מ סימן מ"ב ס"ש ויראה דצה סימן שנ"ח סעיף ג': ראשון לציון

חדושי מהרי"ח

פרק ג [משנה א'] תוי"ט ד"ה מק"ש ומן התפלה ומן התפילין נושאי וכו' ה"ג בספר מרוויק כו' ולפי שהתפילין מונחים עליו אפי' כו' עכ"ל. ולי נראה דבשלמא ק"ש ותפילה תלוי במי שמתו מוטל לפניו דהא לאחר שקברו רמת אם לא עברת זמנה חייב לקרות בברכות וגם להתפלל ולאחר שעבר זמנה בלא ברכות. אבל תפילין לא תלוי כל כך במי שמתו מוטל לפניו דהא כל יום א' פטור מתפילין. אבל עכ"פ שייך ג"כ אבל לומר במי שמתו מוטל דבהאי זמני פטור ג"כ מתפילין. לכן נקט בסוף:

תוספות רע"ק

משנה א [אות כג] ומן התפילין) אגב אחרינא נקט דהא מן התפילין בלא"ה פטור אף אחר הקבורה דאבל יום ראשון אסור בתפילין. רשב"א. ולפ"ז ניחא דנקט תפילין באחרונה עיין תוי"ט. ונראה דהרשב"א לטעמי' אויל רס"ל בתשוב' דחה"מ לאו זמן תפילין הוא. אבל להסוברים דחה"מ זמן תפילין (ונלע"ד דרש"י ס"ל כן ממ"ש בסוכה דף מ"ז ע"א ד"ה מצות הרבה ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין) בשיטתו ניחא דנקט תפילין דבהה"מ דאבל ביום ראשון חייב בתפילין דלא שייך ביה מעולל בעפר קרנו וכמ"ש להריא המג"א סי' תקס"ח ס"ק ה'(וק"ל מש"ש הוא בעצמו סי' תרצ"ו ס"ק מ"ז דאבל ביום ראשון בפורים פטור מתפילין דאקרי פאר הא לטה דקי"ל דאין אבילות נהג בפורים (ש"ש בי' מעולל בעפר קרנו והוי כחה"מ) מ"מ כ"ז שמתו מוטל לפניו פטור:

שכתב הר"ב בר"פ דפטור. דיש לחלק בין תלחומין שיש לו עסק לנחס משא"כ הלויה שאין לו עסק רק שהולך ולא מיקרי מורדת] **ב** להתחיל. כתב הר"ב פרשה א' של קריאת שמע וכן פי' הרמב"ם. ובגמרא אפי' פרק אחד אפילו פסוק אחד וטעמא דפסוק ראשון מיקרי פ' כמ"ש במ"ג פרק דלעיל: לא יתחילו. דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסד הוי וג"ח מן התורה כדאמרי'[ב"ק ק. ב"מ נ:] והודעת להם את הדרך (שמות יח) זו ג"ח והעוסק במלוה פטור. הרבינו יונה:

אלו ואלו פטורים מן התפלה ח): **ב** קברו את המת חזרו אם יכולין להתחיל ולגמור ט) עד שלא יגיעו לשורה י) יתחילו יא) ואם לאו לא יתחילו יב) העומדים בשורה הפנימים יג) פטורים והחיצונים יד) חייבין:

ועבדים

ח"ג. אלו נל"ל ואלו וכ"ה נמסנ"ג וכ"ה בנ"ג. חזרו נל"ל וחזרו וכן הוא בירושלמי.

בלבד לכבודו חייבין: ואלו ואלו פטורים מן התפלה. דלא דאורייתא היא כמו קריאת שמע ואיכא דאמרי מפני שהיא צריכה כוונה יתירה: **ב** להתחיל ולגמור. פרשה אחת של קריאת שמע: לשורה. שהיו עושים שורות שורות סביב האבל לנחמו בשובם מן הקבר: ואם לאו. שהיה הדרך קרוב מן הקבר על המקום שבו עושים השורה ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה: הפנימים. הרואים *)[פני] האבלים: והחיצונים. שאינם רואים פני האבלים:

*) כ"ה בד"ו ש"ת נשים

מלאכת שלמה

לשון. פי' רש"י ז"ל ואלופיהן שכן דרך שמתהלפין לשאת לפי שהכל חפצים לזכות בו. את שלפני המטה שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם. ושלאחר המטה הואיל ואין צורך בהם חייבים שכבר יצאו י"ח מן המת ע"כ. נראה מדבריו שהוא סובר דהא דקתני את שלמטה צורך בהן היינו שלפני המטה. והא דקתני את שאין למטה צורך בהן היינו שלאחר המטה וה"ק עשאי המטה ואלופיהן וכו' שלפני המטה ושלאחר המטה כיון שאין למטה צורך בהם חייבין. וכפי' רש"י כתב הר' יונה בשם הירושל'. ומדברי הרבינו כאן וכפי' ק"ו נראה שהוא מפי' עושאי המטה ואלופיהן בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה אם יש למטה צורך בהן אלו ואלו פטורים. ואם אין למטה צורך בהם אלו ואלו חייבין. ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' ק"ש נראה שהוא מפ' הה"ק עושאי המטה ואלופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שלאחריה מאחר שלמטה צורך בהן פטורין. ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהן חייבין. ה"ק ושאר המלוים את המת שאין למטה צורך בהם חייבים. ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל ז"ל: עוד כ' ברבינו יונה ז"ל דבירושל' מקשה כיון דתניא אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא יקדימו לו שאר שיוכלו להוציאו ולקוברו אמאי הוצרך לשנות במשנה עושאי המטה ואלופיהן את שהמטה צורך בהן פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין. שהרי לא יצטרכו לעולם לקבות ק"ש בדרך. ומתרץ תפתר כגון דהוו בחירין לאת היום עומה ושוה דלא היה בה עומה שיאור שיוכלו להוציאו ולקבורו קודם שיגיע זמן ק"ש. ע"כ. ויש מתרצים דמתני' מיירי בדיעבד שהוציאוהו סמוך לק"ש: אלו ואלו פטורין מן התפלה. כ' תוספות ז"ל אבל בק"ש ותפילין שהן מדאורייתא חייבין ורשא דקאמר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין וכו' וכ"ש דפטור מן התפלה אלא לא נצי למתני בריש אלא החילוק שבין עושאי המטה למתו מוטל לפניו ע"כ. משמע שלא היו טורחים הם ז"ל במשנה ומן התפלה וכן מצאתי שמחק ג"כ הרב בעלאל אשכנזי ז"ל מלת ומן התפלה מדבריהם ז"ל בדבור שקודם לזה. אבל הר' יונה ז"ל כ' מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין עושאי המטה כו' כ"ה הגירסא בכל הספרים המדוייקים ונראה לפ' שאע"פ שלא שנה במשנה אלא אלו הבאים בלבד ה"ה דפטור מכל שאר המצות אלא דתנא [אלו] שהן חמורות וכ"ש בכל שאר המצות שאינם חמורות כ"כ ולפיכך אמר תפלה ותפילין עם ק"ש מפני שקבלת עול מ"ש שלימה ה"ה עם התפילין וגם צריך להתפלל עמהם עכ"ל ז"ל. ורשב"א ז"ל כ' דנקט הני לרבותא לומר דאע"ג דמלי למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור ע"כ. משמע מדברי

שנים הר"ל במתני' ומכל מצות האמורות בתורה כמו שכתוב בגמ' במשנה ורבינו שלמה לוריא ז"ל נראה דגרים לה. אבל הרב בעלאל ז"ל מתקה: אלו ואלו פטורים מן התפלה. אפילו המלוין שאינם עוסקים ולא עתידין לעשות גם הם פטורין מן התפלה כך פי' הרמב"ם ז"ל במשנה וגם בפ"ד דהל' תפלה. אע"פ שאחר מלוין לא מצרו במשנה: וכ' הר' יונה שהטעם הוא מפני שבתפלה צריך להתפלל משומד ואינם יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש מיכולין לאמרה בעוד שמהלכין ודי לעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט חייבין ע"כ: פטורין מן התפלה. פרש"י ז"ל דלאו דאורייתא היא ורבותי' פי' לפי שיש להן שד שהות. וא"כ אין זה לשון פטורין. ע"כ וכ' הרא"ש ז"ל ואין להקשות על דברי (ר"ל על דברי עצמו שפסק שם שמי שהיה אונן במוצ"ש ולא הבדיל שחייב להבדיל לאחר אחר הקטורה) מפירוש רש"י ז"ל דמשמע כיון שפטורין הם שעתה פטורין עולמית * דהא ודאי ליתא דמי לא מודה רש"י ז"ל דאם קברו את המת ויש שהות ויש עוכלו להתפלל שמתפללין. וע"כ לא פליגי רבותיו והא אלא שלפירוש רבותיו אם הגיע זמן התפלה ויכול לעסוק ועדיין יש להן שהות להתפלל יעסקו בו ואם לאו לא יבטלו התפלה ולפי' רש"י ז"ל אם יעבור זמן התפלה יתעסקו בו ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל פי' והכל פטורין מן התפלה ולטעם מפני טרדת הלב ע"כ: **ב** יתחילו. כתב ב"י שם לשונו דיתחילו משמע יתחילו וינמרו כולה וכמ"ש מהר"י אבוהב ז"ל דמשמע כן מפי' רש"י ז"ל: העומדים בשורה כו'. פי' רש"י ז"ל בשורה שהיו מנחמים את האבל בהיקף שורה סביבותיו בשובם מן הקבר ע"כ. ובגמ' ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ואינה רואה את הפנים חייבת ר' יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים ומחמת כבוד חייבין ופי' ה"ר יונה ז"ל דאית דמפרשי דר"י לומרא דאריבא קאי וה"ק כי אמרינן דשורה הרואה את הפנים פטורה ה"מ באותן שבאים מחמת האבל אבל הבאים מחמת כבוד אפי' רואה את הפנים חייבת ואית דמפרשי דאמשיא קאי דאפילו בשורה שאינה רואה את הפנים אם באים מחמת האבל פטורין. ומחמת האבל אית דאמרי דקרובין ובני משפחתו בלבד נקראין מחמת האבל. ואית דאמרי דאפילו אחר בע"א שבאים לנחמו נקראים מחמת האבל וכפטורין ע"כ. ובירושלמי א"ר חגיא בראשונה היו משפחות שמודות לנחם ואבלים עוברין משרבה תחרות בעפורי שהיו מקפידין על סדר היום בה התקין ר"י בן אלפתא שיהו משפחות עוברות ואבלים שומדין ומתני' דקתני בני מחמין עומדין משנה ראשונה קודם שנתנה המנהג. והיא דהכי פ"ב דסנהדרין דרך כל העם עוברין זה אחר זה משנה אחרונה אחר שנתנה

המנהג

אם"ה פטור מתפילין. גם אני עמדתי בקו' זו. ורציתי להוציא כדברי הרמב"ן (בחי"ד סי' שמ"ח). דלעולם חייב בכל מצוות חוץ מגמ"ת סי' ל. ועפ"ז עסקי מת בספרים. ומכ"כ הר"ר פרץ דלא שנסבר לכתפי' וליכא מצוות אפ"ה אסור בכל מצוות חוץ מסגדל. ובתפארת למשה כתב דבכל ל"ת של אבל.

יכין תפארת ישראל בועז

פסוק ראשון ובקל יקראנה מהלך: ה) דלאו דאו'. ולרמב"ם דס"ל דאו'. עכ"פ כוונה יתירה בעי: ט) אפילו רק פסוק ראשון וא"ל דמה"ט לא נקט בקיצור אם יכולין לגמור. אלא בעי לאשמועינן דהאי לגמור לאו אכולה ק"ש קאי אלא מהתחלה קאי. וה"ק אם יכולין לגמור התחלת הק"ש דהייט פסוק א': י) שהאבל עובר בזיהם וא"ל המקום ינחמך: יא) ורשאים להפסיק אחר כך מפני הכבוד לומר המקום וכו' [עמ"ש]: יב) דתנחומי אבלים הו"ל ג"ח דאו'. ואפילו לרמב"ם דס"ל דרבנן. כ"ל דעכ"פ גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת בשב ואל תעשה [ברכות ד"כ]. מיהו באין שהות לקרות אח"כ. חייב: יג) שמוכיח לאבל ולריכים לדבר עמו: יד) שאינם מדברים עמו. והתאבלו רק לכבוד האבל. שיראה רבוי עם סביבו: ר"ל

מי ירושלמי לאקשוי לר"א לשמתי'. ס"מ דלא היו רגילין להשיב על דבריו בחייו (כנסיון דף פ"ג א') לאחר פטירתו של ר"א נכנסו וכו' וכ"ל טעמא משום דשמותי הוא (כנדה דף ז' ב') ומפני המתלוקת (כב"מ נ"ט ב') משא"כ לאחר פטירתו אותר הדר (כסנהדרין דף ס"ח א'). ואף דע"כ דברי הירושל' כאן מהופכין מש"ס בבלי (מ"ק דף כ"א א') דאפכי' דר"א לדר' יהושע עכ"פ זה ברור דהירושלמי רק לדר' יהושע מקשי. וכמ"ש המפרש שם. לכן דברי רבינו כאן תמיהין. וגם הוס' מ"ק שהביא רבינו לא זכיתי להבין. שכתב דמאן דיליף והיה לאות. י"ל רק שבת יו"ט אקרי אות. דא"כ מה מקשי ירושלמי פ"ב ה"ג הכ"ל. ג"ל דרשא מוסיה לאות מדכתב כתב מימים ימימה. ותי' דמדלא בריה דרשא אצטריך תרוייהו אסמכתא. והרי לתוס' הכ"ל צריכא וצריכא אלא לטעם חומ"מ. וא"ע] וכתב עוד הגאון הכ"ל וא"ש מעכ"ת כ"י לתמוה אירושל'. הרי צריך לאשמעי' אפילו קודם קבורה דלא חל עליו מצוות

ולו ואלו. מיי' כפ"ו מה' אבל. סול שו"ע או"ח סימן ס"ג סעיף ח': **ב** קברו. שם. מיי' פ"ג מה' ק"ש הל"ל סמג ע' י"ח טור שו"ע שם סימן ע"ג כ"ל. ובירושלמי דפ"ג: העומדים בשורה. מיי' שם סמג שם טור שו"ע שם ס"ה:

תוספות חדשים

[הר"ב] ד"ה הפנימים הרואים האבלים כו' עכ"ל. ה"ה בגמרא איתא שורה הרואה פנימה. וכן הוא בהרא"ש ואפשר דכוונת הר"ב דגם שורה החיצונה יכולה לראות את האבל דרך האויר שבין שתי כתיפות של העומדים בשורה הפנימים וכן כתב הב"ח בביאור דברי רש"י ע"ש:

תוספות אנשי שם

משנה **ב** תי"ט ד"ה לא יתחילו. דתנחומי אבלים מדאורייתא. ואם תאמר מ"מ יתחילו ויפסקו ממצות שורה מקום עוסק במצות ק"ש. י"ל דמצות קבורה הוי אתחלתא דמצות שורה דמעין קבורה היא דכבוד עשין למתים ולחיים וא"כ אתחלתא דמצות שורה קודמת (שנה מקובלת). ולפ"ז משמע דמיירי אפי' כשאין שהות ביום לקבות לאבל הרמב"ם כתב לא יתחילו אלא יגמרו האבלים ואחר שיסיימו מסס יתחילו. וכתב הב"ח מלתה מדבריו דבים שהות ביום לקבות אחר שיגמרו האבלים עסקיהן. הא לא"ה בכל גווגא יתחילו. א"ה לכאורה טעמיה דאיל לשמתו דס"ל דתנחומי אבלים מדרבנן ולכך אין שהות גדולה מפני ק"ש. אבל הא"ש בס"ק ד' כתב דטעמא דגדולה מפני ק"ש מפני שעדיין לא התחיל במצות תנחומין. וזה כיסוך סברת הש"מ הנ"ל ועי' פ"מ שם וצ"ע. ול"ל לשמה הר"מ דמתני' מיירי בים שהות הא דגיכולין להתחיל ולגמור יתחילו הוא משום שיותר עוד להתחיל עתה אף שיצטרך להפסיק כדי שיקרא בשא"מ וכתוקין וכמ"ש הלקמן:בשנה הפנימים. לכאורה הוה עדיף טפי למיתני הפנימית. אמנם בש"ס ת"ר שורה הרואה פנימה פטורה ופירש"י הרואה פנימה את הנר בהיקף אחורי השורה הפנימית והאבל יושב שם ע"כ. נראה הל"ל דשתי שורות פטורות הפנימית ואחה שהוא לה שגם היא רואה פני האבל קצת וכל השאר שבאין חייבים. והשתא ל"ל דלה רמז תנא דמתני' דקתני הפנימים ומיעוט רבים שבה אלו הם פטורין וכל שאר האנשים חייבין. אבל ע"פ פי' כוונת רש"י דהפנימי יושבת שורה א' והאבל ביניהם והשאר הבאים מקיפים בהיקף בעיגול סביב לאתה השורה. ושורה הרואה פנימה ל"ל הרואה שורה הפנימית

ג נשים ועבדים פטורים מק"ש. אע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הר"א לחייבן הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל ותפילין מצות עשה שהזמן גרמא הם דלילה ושבת נלו זמן תפילין ניהו וסד"א הואיל ואתקוש תפילין למזוזה נשים נחייבו קמ"ל: **קטנים.** אפי' קטן שהגיע לחינוך לא המילו על אביו להגכו בק"ש לפי שאיגו מצוי תמיד אצלו בשעת ק"ש ולא בתפילין משום דסתם קטן איגו יודע לשמור תפיליו שלא יפיח בהן: **וחייבין בתפלה.** דתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנה לף לנשים ולחנך

ג ועבדים. *בפ' קמא דחגיגה (דף ד.) גמריגן לה לה פי' רש"י דכתיב כתיב (דברים כד) וכתב לה ובשפחה כתיב (ויקרא יט) *לו חפשה לא נתן לה: **התפילין.** מ"ש הר"ב דשבת לאו זמן תפילין לא פסק כן ברים פרק בתרא דעירובין ומש אחריך בס"ד ועוד עיין בסוף פרק קמא דבילה. ומה שכתב דאיתקש תפילין למזוזה פירש רש"י דכתיב (דברים ו) וקשרתם וכתבתם. ומ"ש קא משמע לן. וטעמא דתפילין ובמזוזה אתקשו בפרשת ראשונה לת"ת דכתיב (שם) ושננתם וגו' וקשרתם. וכן בשניה (שם יא) והיו לטוטפות וגו'. ולמדתם וגו'. ואילו למזוזה בפסוק

ג נשים ועבדים מ) **וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין** מ) **וחייבין בתפלה** יז)

המגהג ע"כ וע"ש: **ג נשים ועבדים וקטנים פ'.** פי' ר"ת דמתני' איירי בין דישא בין סיפא בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך. וא"ת א"כ אמאי תגא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דלאין שוין. וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה ע"כ. וברש"י פ' המצא תפילין מוכח דמתני' דלא כר"מ ור"י דתרווייהו אית להו נשים חייבות בתפילין וכמ"ש שם תוס' ז"ל. ונרסי' בילמדנו למה נשתתפו הנשים עם הקטנים ועם העבדים לענין המצות (הכא מיירי בעבד כנעני שמל ופכל לשם עבדות שליו כדין אשה חייב בכל מל"ת וגם במ"ע שהנשים חייבות בהן. ויש עוד שני מיני עבדים כנעגים אחרים. ע' במגיד משנה ס"פ עשרים דה' שבת אלן עבד עברי חייב בכל המצות כשאר ישראל אחר לבד שמותר בשפחה כנעגית) לפי שאין לבם אלא לב אחד

מלאכת שלמה

שבת' ואתה היא מדברת על בנה. אשר היא מגודים וחרמים לבה. ויקם איש ויאך אחריה לדבר על לבה. וכן הקטן אולת קשורה בלב נער. וכן העבד לבו אל אדוניו בלבד. ובירושלמי נשים מניין ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם. עבדים מניין שנא' שמע ישראל ה' אלהיגו ה' אחד את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר. קטנים מניין לומר תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה ע"כ: **בפי' ר"ע ז"ל** דתימא הואיל ואיתקש לת"ת כו' אמר המלקש כתב ה"ר אפריס אשכנזי ז"ל וא"ע למה לא אמר הואיל ואיתקש להפילין כדלעיל וי"ל דסברא הוא להקיש לחומרא ע"כ. וכבודו במקומו מונח דלא ידענא מה קאמר ז"ל דהא בין תקיש לתפילין בין תקיש לת"ת הוי קולא. אלא נראה דלהכי נקט הו"א לאקושי לת"ת ולא נקט הו"א לאקושי לתפילין דיותר סמוך הוי קרא דולמדתם אותם את בניכם למיגם ממעטיגן בנותיכם מקרא דתפילין דרחוק יפי בפ' והיה אם שמוע אבל אה"נ דהמ"ל

יבין — תפארת ישראל — בועז

טו) ר"ל עבדים כנעגים שמלו ונטבלו ופטור בכל מ"ע שהזמן גרמא כאשה: **טו)** אף דבכל עשה שהזמן גרמא. נשים פטורות. קמ"ל הגהו. ק"ש אף דהיא קבלת עול מלכות שמים. והפילין אף דלתקש למזוזה דחייבים בה. אפ"ה פטורי. ובקטן קמ"ל אף דהגיע לחנוך בשארי מילי [ודו"ק] אפ"ה פטור מק"ש. מדרגיל ליתן מ'. ופטור גם מתפלין עד שידע לשמרם בנקיות. מיהו אפ"ה כולם יאמרו עכ"פ פרשה ראשונה. מדהיא עיקר קבלת עול מלכות [כמ"ת סי' ע'] יז) אף דקי"ל הפלה דרבנן [מ"ה ק"ו] מדרחמי מיגהו חייבים. אמנם אפילו למ"ד דאו' והו"ל עשה שאין הזמ"ג. עכ"פ בפ"ת ביום סגי להו. ובדיעבד בבקשה מ' קטנה יוצאים. דמדאו' סגי

חייב אונן. אבל במ"ע של אבל כחלילת סגדל וכדומה פטור דהא פטור מכל מצות שבתורה. עכ"ל. ומ"ש דחלילת סגדל מ"ע. ולא דהא אור שלא יגף במגעל. כ"ל דאיה מר"ן דיש כתובות גבי מת אביו של חתן. דדחיית אבילות. הוי שב ואל"ת שאינו מקיים מצות אבילות [ולא הבגתי מאי דאיה מייתי הגאון הכ"ל מדברי הר"ן אלה דהמחבר תפארת למשה דהרי לר"ן כל אבילות הוא עשה. ולהרב תפארת למשה יש בהן ג"כ שהן ל"ת: אב"י ועוד מי אומר לגו דבאמת איגו חולץ בסגדל של שעם או גמי. ואני הבאתי דאיה מרא"ש ור"ן תענית דף ל' ע"ב גבי ר"י מהייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. דהקשו מברייתא דכל מצות המוהגת באבל מוסגות בת"כ. ותירלו דהוות לענין מצות ל"ת ובכללן נעילת הסגדל. אלמא לדיה דנעילת הסגדל מצות ל"ת הוא] וכתב עוד הגאון הכ"ל וז"ל מ"מ ל"ע דאם הטעם דאונן הרי בסגדל מדפטור ממצות. א"כ בנתפס המת ולא ניתן לקבורה ליתסר בסגדל מדחייב במצות. וכ"כ ק' ממי נרמב"ן דהרי בכה"ג אין עסקי מת נפסדים [ולעד"ג מדדיני אבילות מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ואפילו ביום א' אין אבילות לאוריי' כמ"ש הרא"ש רים אלו מגלחין. א"כ נתפס המת מלתא דלא שכיחא ול"ג בה רבנן

חדושי מהרי"ח

[משנה ג'] **וחייבין בתפילה** ובמזוזה ובברכת המזון עכ"ל המשנה **נראה לי** מידורא דתפילה לעולם חייבת משא"כ במזוזה דאם אין להם בית שלהם אני פטורין ממזוזה ומזוזה קודם לברכת המזון דבהם"ז ג"כ אם אוכל פירות ושארי דברים פטור מברהמ"ז ומש"ה נוח לו לסיגקם מזוזה דוראי חייב מן התורה משא"כ בהם"ז ספק. ומה"ט נקט תפילה קודם בהם"ז או מטעם הגל"ל או מטעם שתפילה תדיר דג' פעמים ביום משא"כ בהם"ז דרך העולם שני פעמים ביום בערב ובבקר: מ"ע שהז"ג נשים פטורות היא במ"ל. אעפ"כ קשה שהו כלל לכל התורה כולה ואם לא להכמיעגו דין זה בכאן הו"ל למיתני הך בלגא כאן ולמיתר נשים ועבדים פטורות מכל מ"ע שהז"ג ולמה סרס אלו. (גל"מ): **בא"ד ואית** בה מלכות שמים. הקשה הרמ"ז ותימא הי"ל דליתייהו מה"ע. ולע"ד דלמדנה בהיקש ושמגתם לגיון ודברת בם מכל מ"ע שהז"ג ולמה סרס אלו. (גל"מ): **בא"ד ואית** בה מלכות שמים. הקשה הרמ"ז ותימא הי"ל דליתייהו מה"ע. ולע"ד דלמדנה בהיקש ושמגתם לגיון ודברת בם וכו' בשכבך וקומך. מה ת"ת לגיון ולא לגמתין הי"ל ק"ש ולא תש"ם לגרם וסמך לא"מ בגמוזה מ"ד הואיל ואיתקש לת"ת והתם הוא דלא קיימא משום דכתיב בתריה למען ירבו אבל ק"ש דלא שייך לומר כן הדבר שגוע מעצמו דעגיד היקש מת"ת כמו מזוזה ועדיף טפי דהוי בתר קרא. (ש"ל): **בא"ד דלילה** ובגת כו'. והקשה הרשב"א דלמה הא גופה קמ"ל דלא הבת גופה לדלילה ובגת זמן תפילין. וי"ל דהכי קאמר ליה דלא הא גופה קמ"ל דתפילין אינו מוסב בשבתות אין עגין להכמיעגו זה בפטור נשים והי"ל לשגוס דין זה לענמן. (גל"מ): **א"א** עי' בהו"ש מה שהגיה על דברי הר"ב אלו. ולא זכיתי להבין דברי הבפירוש איתא בהדיבון דאפילו מאן דס"ל דתפילין הוה מ"ע שלא הז"ג מודה דנשים פטורות מכל מ"ע שהז"ג. מדהו"ל מלה שמתה והקשל ג' כתובים הבאים כאחד ואי"ב לתסקנא זו שפיר פריך פשיטא דלמאן דס"ל דהוי מ"ע שהז"ג אינה גם תפילין מהתם וא"ע: **תי"ט** ד"ה ועבדים כו' לה לה. עי' שעה"מ ה' מילה: **ד"ה התפילין** כו' ונעמא דתפילין כו'. ולפי המסקנא הזאת אפי' למאן דס"ל דבגת ויו"ש ולילה זמן תפילין והוי מ"ע שלא הז"ג מ"מ פטורות נשים מתפילין מהקישא דת"ת. ובלמות הה סגי לשטוי דלא בא לסתום כולל בדיני תפילין אם הם עהגים בכ"ח אבל שה כאן בנשים פטורי לכ"ע מהקישא דת"ת אלא דעדיפא מפני דאפי' למאן דסבר שתפילין אינו עהג בכ"ח אעפ"כ הודיענו חדוש שנשים פטורות דמ"ד אינה ממזוזה. (גל"מ): בר"ב ד"ה **קטנים** כו' שהגיע לחנוך. מסקי התוס' ספ"ב דסוכה ד"ה כאן בקטן כו' דהגיע לחנוך דאמרי' בכל דוכתא אין בוגן שוין אלא כ"א לפי עניגו. דהתם גבי סוכה כל שא"י לאמו ובגבי תגיגה שיכול לעגות ובגבי לולב ביודע לעגות ובגבי מילה ביודע לדבר ע"כ. ואי"כ הא ביודע לדבר. (כ"ד): בשאינה **בתפלה.** הקדימה משום דשייכת לגבי ק"ש ושאלה כגגד ק"ש דברישא ואח"כ מזוזה כגגד תפילין דשייכי בהקישא וקשרתם וכתבתם. ובהמ"ז אאין דבר כגגדה בראשא שגלה בתחרוגה. (ש"ל): בר"ב ד"ה **והחייבין** בתפלה דתפלה רחמי. דגמ' איתא סד"א כיון דכתיב ערב ובקר ואמרים כמ"ע שהז"ג דמיא קמ"ל דרחמי היא. והר"ר כתב דכיון דאמרינן הלוחי יתפלל אדם כל היום כולו כלא הז"ג דמיא. ולרש"י דל"ג ליה לא ידעתי אמאי תני לה תגא דמהו מיתי לפטור לא סגשים. (רמ"ז). ונראה לתרץ דעת רש"י דסד"א כיון דתפילות כגגד תמידין תקנום חכמי תפלות דרחמי מיגהו. (ש"ל):

תוספות אנשי שם

ספיומית שהאבל בחוכה וכ"ש הבורה עמה שהאבל בחוכה. (ש"ל): משנה **ג נשים** כו'. לא מבני נשים דפטורי דלא היו לעולם לידי חיוכא אלא אפי' עבדים. ולא מבני אלו דחיוכה אלו בדעת אחרים דהייגו בעלים לחוליאם לחיוכא אלא אפי' קטנים דממילא אתו לידי חיוכא. וכבל דוכתא תגיגהו כמו בכא ועמ"ש פ"ג דסוכה מ"ג. (ש"ל): **מק"ש** לא מבני מק"ש דאין לגו שום טעם לדחוק לחיוכא אלא בעלמא הואיל ואית בה מ"ע אלא אפי' תפילין דסד"א דליתייהו מהקישא קמ"ל. (ש"ל): בר"ב ד"ה **נשים** כו' שאינה מ"ע שהז"ג. ואע"ג דמס' ברכות היא מס' דאמוראה בס"ס ודך דכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות היא במס' קדושין. אעפ"כ קשה שהו כלל לכל התורה כולה ואם לא להכמיעגו דין זה בכאן הו"ל למיתני הך בלגא כאן ולמיתר נשים ועבדים פטורות מכל מ"ע שהז"ג ולמה סרס אלו. (גל"מ): **בא"ד ואית** בה מלכות שמים. הקשה הרמ"ז ותימא הי"ל דליתייהו מה"ע. ולע"ד דלמדנה בהיקש ושמגתם לגיון ודברת בם וכו' בשכבך וקומך. מה ת"ת לגיון ולא לגמתין הי"ל ק"ש ולא תש"ם לגרם וסמך לא"מ בגמוזה מ"ד הואיל ואיתקש לת"ת והתם הוא דלא קיימא משום דכתיב בתריה למען ירבו אבל ק"ש דלא שייך לומר כן הדבר שגוע מעצמו דעגיד היקש מת"ת כמו מזוזה ועדיף טפי דהוי בתר קרא. (ש"ל): **בא"ד דלילה** ובגת כו'. והקשה הרשב"א דלמה הא גופה קמ"ל דלא הבת גופה לדלילה ובגת זמן תפילין. וי"ל דהכי קאמר ליה דלא הא גופה קמ"ל דתפילין אינו מוסב בשבתות אין עגין להכמיעגו זה בפטור נשים והי"ל לשטוס דין זה לענמן. (גל"מ): **א"א** עי' בהו"ש מה שהגיה על דברי הר"ב אלו. ולא זכיתי להבין דברי דבסיומים איתא בהדיבון דאפילו מאן דס"ל דתפילין הוה מ"ע שלא הז"ג מודה דנשים פטורות מכל מ"ע שהז"ג. מדהו"ל מלה שמתה והקשל ג' כתובים הבאים כאחד ואי"ב לתסקנא זו שפיר פריך פשיטא דלמאן דס"ל דהוי מ"ע שלא הז"ג גילף גם תפילין מהתם וא"ע: **תי"ט** ד"ה ועבדים כו' לה לה. עי' שעה"מ ה' מילה: **ד"ה התפילין** כו' ונעמא דתפילין כו'. ולפי המסקנא הזאת אפי' למאן דס"ל דבגת ויו"ש ולילה זמן תפילין והוי מ"ע שלא הז"ג מ"מ פטורות נשים מתפילין מהקישא דת"ת. ובלמות הה סגי לשטוי דלא בא לסתום כולל בדיני תפילין אם הם עהגים בכ"ח אבל שה כאן בנשים פטורי לכ"ע מהקישא דת"ת אלא דעדיפא מפני דאפי' למאן דס"ל דבגת ויו"ש ולילה זמן תפילין אינו עהג בכ"ח אעפ"כ הודיענו חדוש שנשים פטורות דמ"ד אינה ממזוזה. (גל"מ): בר"ב ד"ה **קטנים** כו' שהגיע לחנוך. מסקי התוס' ספ"ב דסוכה ד"ה כאן בקטן כו' דהגיע לחנוך דאמרי' בכל דוכתא אין בוגן שוין אלא כ"א לפי עניגו. דהתם גבי סוכה כל שא"י לאמו ובגבי תגיגה שיכול לעגות ובגבי לולב ביודע לעגות ובגבי מילה ביודע לדבר ע"כ. ואי"כ הא ביודע לדבר. (כ"ד): בשאינה **בתפלה.** הקדימה משום דשייכת לגבי ק"ש ושאלה כגגד ק"ש דברישא ואח"כ מזוזה כגגד תפילין דשייכי בהקישא וקשרתם וכתבתם. ובהמ"ז אאין דבר כגגדה בראשא שגלה בתחרוגה. (ש"ל): בר"ב ד"ה **והחייבין** בתפלה דתפלה רחמי. דגמ' איתא סד"א כיון דכתיב ערב ובקר ואמרים כמ"ע שהז"ג דמיא קמ"ל דרחמי היא. והר"ר כתב דכיון דאמרינן הלוחי יתפלל אדם כל היום כולו כלא הז"ג דמיא. ולרש"י דל"ג ליה לא ידעתי אמאי תני לה תגא דמהו מיתי לפטור לא סגשים. (רמ"ז). ונראה לתרץ דעת רש"י דסד"א כיון דתפילות כגגד תמידין תקנום חכמי תפלות דרחמי מיגהו. (ש"ל):

ציונים

ג נשים. כ.: מק"ש. מיי' שם ה"ג ע"מ מ"מ שם מגל שו"ע שם סימן ע' סעיף 8 ג.: ומן התפילין. מיי' פ"ה מהל' תפילין הל"א ע"מ מ"מ מגל שו"ע שם סימן לא סעיף ג: בתפלה מיי' פ"ח מהל' תפלה הל"ב ופפ"ע. מגל שו"ע שם סימן קו סעיף ג:

תוספות רע"ק

מ"ג [אות כד] בהרע"ב ד"ה נשים וכו' ותפילין מ"ע) אינו מרוקדק דהא יסוד הדין בס"ע שהו"ג דפטורות ילפינן מתפילין דהוקשה כת"ת לתפילין וא"כ ל"ש מעם זה לפטרן מתפילין אלא דבתפילין פטורות מהקישא לת"ת. ובתר הכי ילפי' בה"ת מתפילין לפטור' מ"ע שהו"ג: [אות כז] בתי"ט ד"ה ועבדים קדרגינה) בירושלמי כאן איתא מעמא דעבדים פטורים מק"ש שנאמר ה' אלה"ו ה' אחד מי שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא עבד שיש לו אדון אחר. לפ"ז גם חציו עבד וחציו ב"ח פטור. ועיין בתי"ט ריש חגיגה דלרש"י לפשטא אחרונה חציו עבד וחציו בן חורין חייב בראיה דכיון דכופין רבו לשחררו אין לו אלא אדון אחד מקרי א"כ ה"ג דחייב בק"ש ומ"מ ג"ם בסריס דאין כופין רבו לשחררו: [אות כח] בא"ד אן חפשה לא ניתן לת) בפשוטי משמע דגוהן מעם להא דעבדים פטורים מ"ע שהו"ג דילפי' לה לה מאשה. אבל יקשה דמאי ראיה הא הך לה כתיב גבי ששחה חרוסה ופטורה ממילא כמו כל הנשים אבל מצד עבדות לפטור עבד לא שמעגי. אע"ג העיקר דלא ידענו כלל מצות על עבדים וילפי' לחייב מגו"ש דלה לה מאשה וממילא לא ילפי' חייב יותר מאשה. ואולם מדברי הרמב"ם פרק י"ב מהלכות ע"ז לא משמע כן מדפסק דעבדים חייבים בהקפה ולפי דבריגו הא לא מצינו חיוב מצות בעבדים רק בבה דמצינו בנשים. ועמ"ש בזה בחדושי לי"ד ריש הלכות עבדים (*עיין תוס' ב"ק דף פ"ח ע"א ד"ה יהא עבד וכו') ;

הפסיק ביניהם בשניה בח"ת. גמ' פרק קמא דקדושין (דף לד:): **ובמזוזה**. פי' הר"ב דמ"ד הואיל ואתקש לת"ת ולמדתם וגו' וכתבתם. ומ"ש הר"ב קמ"ל דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בני חיי נשי לא בני חיי. רש"י וגמרא דקדושין. ומיהו הך סברא לא אלימא כולי האי למעקר משומא דולמדתם את בניכם ולומר דנשים חייבות גם בת"ת כך תירצו התוס' בקדושין אלכתיב (דברים ג) כי הוא חייך ואימא גברי בנו חיי וכו': **ד מברך לאחריו**. כלומר מהרהר לאחריו הר"י. ופירש הר"ב דחיובא דאורייתא הוא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ועיין מ"ה פ"ו ומ"ש הר"ב דבטלוה לטבילותא עי' בסוף פרקין: **מברך לפניהם ולאחריהם**. פירש רבינו יונה דר"ל בפה ופליג בתרתי: ולאחריה. ואפילו בהרהור כיון דברכות לאו דאורייתא לא אגרסוה רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא הוא ואינו מברך לפניו דלאו חיובא דאורייתא היא וכבר נפסקה ההלכה דבטלוה לטבילותא ובעלי קריין קורין ק"ש כדרכן ועוסקין בתורה ומתפללין ומברכין

ובמזוזה יח) **ובברכת המזון** יט): **ד בעל קרי** כ) מהרהר כא) **בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה** כב). **ועל המזון מברך לאחריו** כג) **ואינו מברך לפניו. ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם** כד):

חיב. לא נ"ל נ"ל. לאחריה סס ופטור מן התפלה. לפניהם ולאחריהם. סס בין לפניהם בין לאחריהם. היה

ולחך בה הקמעים: ובמזוזה. דומה דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה כי היכי דנשים פטורות מת"ת דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם הכי נמי נפטרין ממזוזה אע"פ שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה קא משמע לן: ובברכת המזון. מיבעיא לן אי חייבות בברכת המזון מדאורייתא כיון דכתיב (שם ח) ואכלת ושבעת וברכת הויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמה או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב (שם) על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות ולא אפשיטא: **ד בעל קרי**. עזרא תקן שלא יקרא בעל קרי בתורה בין שראה קרי לאותו כדין לרצונו עד שיטבול. ולא מפני טומאה ובראה שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא כדי שלא יהו תלמידי חכמים מצוין אצל נשותיהן כתרגנולים: מהרהר. ק"ש בלבו כשהגיע זמן המקרא: **ואינו מברך לפניה** ולאחריה. ואפילו בהרהור כיון דברכות לאו דאורייתא לא אגרסוה רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא הוא ואינו מברך לפניו דלאו חיובא דאורייתא היא וכבר נפסקה ההלכה דבטלוה לטבילותא ובעלי קריין קורין ק"ש כדרכן ועוסקין בתורה ומתפללין ומברכין

מלאכת שלמה

דהמ"ל ה"א לאקושי לתפילין: **ד בעל קרי כו'**. נין שהוא מרגיל וממשיך את הקרי ע"ש דהייט שמשמש את מטתו (בירושלמי פ' בתרא דיומא ודספ"ק דתענית אריב"ל אין קרי אלא מתשמיש המטה. רב הונא אמר אפי' ראה עצמו ניאות בחלום ואפילו מדבר אחר פי' שלא מאשה ע"כ) בין שראה קרי לאותו הכל נקרא בעל קרי. ומשמע דס"ל לתנא דמתני' דצריך טבילה לד"ת וכן כמה תנאי ואמוראי איכא בגמ' דס"ל דצריך טבילה לד"ת ולא כר"י בן בתירא דאמר אין ד"ת מקבלין טומאה והכי נהוג עלמא. (בס' לבוש התור סס' הרי"ג כתב קי"ל דאין טבילה בזה"ז בבעל קרי אפילו לתפלה כיון שאינו יכול לטהר עצמו מכל וכל כגון מטומאת מת ע"כ). וקודם ביטול התקנה אם ק"ר רבא בגמ' (עי' בתשובת הרשב"א ז"ל סי' רי"ם) דהכי היא הלכתא דבר"א המרגיל מ' שאה ואולה שמרגיל ובריא לאותו ס' קנין ואולה לאותו פטור מכלום. ופי' רש"י ז"ל דרבנ"י דאמר להמתא דהגיגן כריב"ב אחר רבא הוה וטותה קי"ל: **מהרהר בלבו**. ק"ש כשניע זמן כו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט כך פי' רש"י ז"ל והכרימו לפי' זה מן הבבלי. אבל בירושלמי מפרש דבק"ש ובתפ"ת שהם מה"ת כ"ע לא פליגי דמוציא בשפתיו ולא נחלקו אלא בברכות דרבנן. וה"פ בעל קרי מהרהר בלבו ברכות ק"ש אבל אינו מברך בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו בפה ואינו מברך לפניו אלא בהרהור. רי"א מברך בפה בין לפניהם בין לאחריהם ע"כ. אבל הר"י ז"ל פי' ועל המזון מברך לאחריו כלומר מהרהר לאחריו. ותתם בירושל' בברייתא מזכיר ר"י בשם חכמים ות"ק בשם ר"מ. וכתב ה"ר יונה ז"ל על דרך הבבלי דר"י בתרתי פליג בהדי רבנן חדא בברכות דת"ק אומר שאין ק"ש והברכות שוות ומהרהר על ק"ש ולא על הברכות ור"י אומר דדינם שוה ופליג על ה בתידר דת"ק היה אומר מהרהר והוא היה אומר לאפי' הברכות מוציא בפה כ"ש ק"ש עצמה ע"כ. ועוד אחריך עד שנראה שגם הוא אינו מסכים לפי' הירושלמי. ובגמ' מסיק דר"י עשאה לגמ"ז ה' דל"ת וגבי ה' דל"ת שמעינן ליה לר"י דאמר דבעל קרי שונה בה' דל"ת סי' שמתוך שהן הלכות פסוקות מעינן ד"א א"ל להעמיק בהן אבל בשאר ד"ת א"ל לוציא בשפתיו מפני שמתוך הדבור יעמיק בהן. ומ"מ ר"י על עצמו היה מחמיר מלשנות אפילו

יבין — תפארת ישראל — בועז

סגי בהכי. וקטן נמי דוקא בהגיע לחנך. מיהו מותר לאכול קודם תפלה כמנ"א סס [וזמן הנוך כל חד לפוס הורפי' כמנ"א שמ"ג] : יח) אף להתקש מזוזה לת"ת אפ"ה חייבין בה מדשכרה אריכת ימים: יט) ס' דאו' ס' דרבנן (ב): כ) אפילו רואה לאחרו. אסור בתורה עד שיטבול. משום פרישות: כא) ק"ש ואע"ג דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי [בא"מ מ"ש פ"ד]. בשעת הדחק אלא בהרהור [בא"מ פ"ב פ"ד]. ומה"ע הורה ע"ר אלמ"ר הגאונים"ל. דהרואה לשמות בלילה ואין ידיו נקיות יהרהר הברכה בלבו. וג"ל דטוות ע"ר זוקק"ל דלא דמי לברכת ק"ש דהוא נ"כ מד"ס. ומה"ע לא התירו הרהור. י"ל דדוקא בבעל קרי נזרו בד"ס. כדי שלא יהיו רגילין אצל כשותיהן [ברכות דף כ"ב ח'] משא"כ בלמת בלילה שלא פשע :

כב) אפילו בהרהור. מדהן מד"ס: כג) בהרהור: כד) בפה: וקי"ל דחייב בטלן [בא"מ פ"ח] דמדלא נתפשטה הקנה ז'. יש כח לב"ל לאחרון לבטל

תוספות אנשי שם

תי"ם ד"ס **ובמזוזה** כו' למיעקר משומא. אבל מזוזה דליכא מישומא בגו אלא משום דמזוזה להקיש מזוזה לת"ת דומה לפעור כשים יש סברא לומר דאתי סברא דגברא בעי מיי ומקא מהקשא. (הוס' בקדושין). ע"ע דבמזוזה ממי איכא מישומא דביתך ולא ביתה. כמ"ש בתוס"ע: כד) ד"ה **בבהכ"נ** כו' לא נתנה לנקבות. כן פירש"י והתוס' הקשו עליו דא"כ בהמים ולוים ממי הבעי כו'. ולרש"י י"ל דשאני לוים דמעלו מ"ח עיר. והרשב"א הקשה דא"כ בעבדים ממי לבעי הסא גרים לא נעלו הלק בארץ. ותי' דשאני גרים דשם זכרים נטלו חלק משא"כ נשים. (ס"ל): [משנה ד] בר"ב ד"ה **בעל קרי** כו' לאותו. בשם מסק דעזרא לא תיקן אלא לבריא המרגיל ואתו רבנן ותקינו כו' והרי"ל לא הם לדקדק במ"ש דעזרא תיקן לאותו כיון דלעניין דינא לא נפקא לן מידי. (ס"ל): ד"ה **מהרהר** כו' כשהגיע זמן המקרא כו'. אין זה כהיתו בגיתא דקי"ל הרהור לאו כדבור דמי אלא משום דמזוזה דהלכור עסוקים בו וחולה לא יבא בטל כדאמרי' בגמ'. (רמ"ז). והמוה דהתינה ק"ש אבל בהמ"ז מאי איכא למימר. ולמה מהרהר. ועי' בפני יהושע ובלח"ש. ובס"ע ס' ס"ב ס"ד בסקי' דבתוס יומא י"ח ע"י הרהור. ומשמע דס"ל דלמסקנא ל"ל לחי' ר"א ודאיכא אלא ק"ש ובהמ"ז דאורייתא חייב להרהר בלתם ולא יוצא ידי חובתו ג"כ. אבל מידי דרבנן לא חייבוהו אפי' להרהר בלתם. (שוב מצאתי בדברי בס' יין הרקח): ד"ה ועל המזון כו' ומתפללין. אבל הרמב"ם כתב אמנם התפלה בכל מקום שלא יתפלל בע"ר עד יכתן במים אח"כ יהיה תולה וכ"ם בתוכו ע"ש. וכתב הע"ת בשם התוס' דקמא. ואיכא היכי אלוים ריב"ב לבעל הקנה עזרא. וי"ל דסבר לא תיקן עזרא זה. אלא התנה

ס"ד [אות ל] מהרהר בלבו) בטוגיין אמר רבינא זאת אומרת הרהור נדבור דמי (וכל אדם נמי יצא יד"ח בהרהור רש"י) וקשיא לי בסוגיא דהבא דאמרי' א"ל רבינא לרבא נשים בבהכ"נ דאורייתא או דרבנן למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן הא לרבינא ממילא יוצא חשומע מדין הרהור: (אב"ה ע' בדו"ח לאבא מארי זצ"ל): שם בשנה [אות לא] **מברך** לאחריו) מולא מפליג בהבהמ"ז עצמו משמע דאפילו ברכה רביעית הטוב והמטיב דבונבה תקנה והי דרבנן ס"מ מברך דכי תיקנו רבנן ברכה ורביעית תקנו שיהיה חד תבסיסא דכל חיכא דמברך ג' ברכות מברך ג"כ הרביעית. פר"ח כלקטיו סי' י"ש :

ומברכין כל הברכות ואין מערער בדבר: **ה** לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה: ולקרות עד שלא תגיע החמה. שהוא תיקון מדקדקים על עצמן לגמור אותה עם הנץ החמה. °דכתיב (תהלים עב) יירלוך עם שמש: יתכבסה במים. ודוקא מים עכורים שאין לבו רואה את הערוה אבל צלולים לא: במים הרעים. מים שרוחים: במי המשרה. מים ששורין בהם פשתן: עד שיטיל לתוכן מים. חסורי מחסרא והכי קתני ולא יקרא אלא מי רגלים עד שיתן להוכן מים ושיעור המים שיטיל למי רגלים של פעם אחת רביעית: וכמה ירחיק מהם. מן המי רגלים שלא הטיל להוכן מים ומן הצואה: ארבע אמות. ודוקא כשהיא לגדיש או לאחריו אבל לפניו מרחיק כמלא עינו: **ן** זב שראה קרי. אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפילו הכי צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי. וכן נראה אם באה להתפלל ופולטת שכבת זרע הרי היא כבעל קרי. ושכבת זרע מטמאת האשה בפליטתו כל

ה היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר (כה). ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכבסות ולקרות עד שלא תגיע החמה (כו) יעלה ויתכבסה ויקרא ואם לאו יתכבסה במים (כז) ויקרא. אבל לא יתכבסה לא במים הרעים (כח) ולא במי המשרה (כט) עד שיטיל לתוכן מים (ל). וכמה ירחיק מהם (לא) ומן הצואה (לב) ארבע אמות (לג): **ן** זב שראה קרי (לד). ונדה שפלטה

שכבת

ה"ג. יקצר נד"ל מקצר ועולה. תנץ נמצ"ע תהא הנץ ונד"ל יעלה הנץ. אבל לא נד"ל ולא נכ"ה נמצ"ע המשרה נד"ל משרה.

והמטמטת

אלא יקצר. פירש הר"ב כל ברכה וברכה כלומר פתיחתה וחתימתה בלבד. ועי' במ"ג פ"ד. והשתא ג' מחלוקות בדבר. ק"ש. דמדאורייתא יהרהר ואפי'[לא] התחיל ואין לו לקצר רק יהרהר. ותפלה דמדרבנן לא יתחיל. ואם התחיל יקצר דהם שתקנו תפלה אמרו שיקצר. וברכות דק"ש דמדרבנן ניהו ואינם רחמי כתפלה. משמע שאף אם התחיל יפסיק: שיטיל לתוכן מים. פירש הר"ב רביעית. ושיעורו תמצא במשנה ה' פרק ח' דפאה: **ן** שפלטה שכבת זרע. שע"י שתטמא לא יהיו נטמטות לבעליהן ותתקיים שלא יהיו מעוייס וכו'. ומ"ש כל ג' ימים כ"כ הרמב"ם וכמתני' ג' פ"ט דשבת ואינה הלכה כמו שכתבו שם ובפ"ח דמקואות ובחיבורו פ"ה מהלכות אבות הטומאות:

ציונים

ה היה עומד. כלא: ירד לטבול. מ"ו שם פ"ג הל"ש פור שו"ע שם כ מן כ"ש פעיף כ' וי"ל סימן ר'. ונמוקי יומא לז: שיטיל לתוכן. מיי' שם פ"ג הל' פור שו"ע תו"ש סימן ע"ז פעיף ל': ירחיק מהם. מיי' שם הל"א טוש"ע שם סימן עם פעיף ל' וסימן ע"ו. מג"א מז: ן זב. כלא: כו. מיי' שם פ"ד הל"ח ופ"ב מהלכות תפלה הל"ה סמג ג' ל"ה פור שם סי' פ"ח. ובכל"מ פפ"ק דפסחים:

תוספות חדשים

[משנה ה] תוספות יו"ט ד"ה אלא יקצר כו' וברכות ק"ש דמדרבנן כו' יפסיק ע"כ וליתא דמתני' נקט תפלה לרבותא אף דנפשי' ברכות עוכה לא יפסיק וה"ה לברכות דק"ש. (פר"ח): [הר"ב] ד"ה וכמה ירחיק וכו' ודוקא כשהוא לגדיש או לאחריו עכ"ל. והנה הרואה ירחה דוקא הרב דנגמ' איתא דלגדרין דוקא בדלא אפשר פר"ח ועב"מ פ"ג מהל' ק"ש:

תוספות רע"ק

משנה ה [אות לב] בהרע"ב ד"ה ולקרות דכתיב יראיך) בגמרא איתא ותיקון היו נוטרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה מאי קרא (ישיר רש"י רמצוה להתפלל עם הנץ) יראיך עם שמש ומביאר מדברי הרר"י דהיינו דעיקר זמן ק"ש לכתחילה משכיר בין חכלת וכו' עד הנץ. והתיקון הוי רוצים לקיים ק"ש כריב"ל לכתחילה

תוס' אנשי שם

אתה כל הרואה לגעל יגעל. מ"ג לא פסח איסורו ברוב ישראל ע"ב. ומי' הראשון לא מתוקם להר"מ והכ"ב. (מ"ל): [משנה ה] תי"ט ד"ה אלא יקצר כו' נמ"ג פ"ד. ואפילו לאחר דמפרש שם מעון י"ח הכינו הכא לא יפסיק כן משום דלפעמים לא יזכור שהוא בע"ק אלא באמצע התפלה ולא יוכל לכוין להתחיל במה דשיך לברכה שאכר ואחי (אמרוהו. (רמ"ז): בתו"ה ד"ה אלא יקצר כו' ליתא כו' ה"ה דמהכא מסתפינא ה"ל דמהכא כתתי"ע ולא מטעמיה אלא משום דדוקא בתפלה שייך לומר שהיה עומד בה. שאפי' עומד בין ברכה לברכה

יכין

לגמל דברי ב"ד ראשון [כע"ז דל"ו]: כה) כל ברכה וברכה יאמר רק פתיחתה וחתימתה. וברכות ק"ש אפילו בתחילת פיסק ובק"ש עצמה. בזכר באמצע שהוא בעל קרי. יגמור האמר בהרהור: כו) מדמעוה מהמובחר לקרותה לא: כז) דוקא במים עכורים. ואם לבו למעלה מהמים. אפילו בצלולים שרי. וכ"כ בהפסיק א"ע בזרוקותיו מהני. אבל בכסוי יד על לבו. לא מהני. וכ"כ לא מהני בכסוי רגלו בדיו. אלא צריך שיכסה רגלו במטפחת כשיאמר דברי קדושה [ה"ת ע"ד]: כח) סרוחי

תפארת ישראל

לו מי רגלים: כט) שנשרה שם פשתן שג"כ מסריחים: ל) למי רגלים לחוד קאי. וצריך רביעית לכל הטלה והטלה של מר"ג: לא) ממי רגלים: לב) טוחת אדם: לג) ממקום שכלה הריח לאדם שמריח. ואע"פ שהוא חולה ואינו מריח. ודוקא לאחוריו. ולשאר לדדיו צריך מלוא עינו ואפי' בלילה שאינו רואה. ודוקא לאחוריו. ומיהו רשויות מפסיקים. ואפילו תוך ד"א והפיחה פחות. כשאינה נראה ואין ריחה מגיע אליו שרי. ובהפסק כותל. י"א אפילו ריחה מגיע אליו. שרי [ה"ת ע"ט]: לד) ר"ל אף דבעילת קרי אינו

יכין

לא מי רגלים: כט) שנשרה שם פשתן שג"כ מסריחים: ל) למי רגלים לחוד קאי. וצריך רביעית לכל הטלה והטלה של מר"ג: לא) ממי רגלים: לב) טוחת אדם: לג) ממקום שכלה הריח לאדם שמריח. ואע"פ שהוא חולה ואינו מריח. ודוקא לאחוריו. ולשאר לדדיו צריך מלוא עינו ואפי' בלילה שאינו רואה. ואפילו תוך ד"א והפיחה פחות. כשאינה נראה ואין ריחה מגיע אליו שרי. ובהפסק כותל. י"א אפילו ריחה מגיע אליו. שרי [ה"ת ע"ט]: לד) ר"ל אף דבעילת קרי אינו

מקרא ג"כ עומד בתפלה משום דכל ברכותיה על הסדר מתקנו ואינו רשאי להפסיק בינתים. ואפי' בדיעבד לא יצא אם הפסיק. משא"כ ברכות ק"ש דלא שייכי כ"ג זו"ז ולא ק"ש ובדיעבד יצא אם קרא אותן שלא על הסדר אם הפסיק בינתים. וע"כ לא שייך לומר שאם עומד בסוף ברכה א' יהיה מחוייב להתחיל אחריה גם התחלת ולאמרה בקול. אבל באותה ברכה שעומד בה בתמצעה ואפי' לא יפסיק בתוכה שעומד אלא תוס"י בתוכה שאכר אומר תחימתה וכ"ע: בר"ב ד"ה יתכבסה במים כו' עלולים לא. ה"ה עי' בשנת אליהו כתו. ה"ה עי' בשנת אליהו כתו. ולשאר לדדיו בע"ק בתוכ"ע. לכאורה מ"ל לאוקמי בעכורים דוקא. והר"י כתב בפירוש דמשום הכון אסור להתפלל בתוך המים אפי' בעכורין ומתני' בק"ש נבדה. ונ"ל דיותר עוה"ל לאוקמי שתיות מטמאים אף בלבו בתוך המים ודוקא בעכורים מלאוקמי אף בצלולים ודוקא בשלבו נמצאים מן המים משום דלשון יתכבסה משמע שמתכבסה כולו בתוך המים מדל"ק דבעכורים אף בק"ש עוד יותר מיכנים גם לבו במים משום הכון כמו שאם יכול לעלות ולהתכבסות עוד יותר משיתכבסה במים: ד"ה עד שיטיל כו' חסורי מחסרא כו'. דכמה מיא רמי ואזיל. (גמ'). אבל בגמ' לא אמרי אלא ה"ק וא"כ לאו חסרון ממש הוא. ה"ק ר"ל שם אותו ג' כמה דברי כמכה ובלי תוספת דברים. ור"ל דלא מחסרי לה משום דגם בלי הוספה י"ל הכנה דוחלי מים הרעים לא יטיל לתוכן מים לפי השיעור הצריך לפי חשבון הגז' גמ"ר ודאי דמותר להתכבסות בהם ונקרות. אלא דלא מ"ש בענינא דמתני' דמייתי בוחיק דבעי לגמור עם המ"ח ובודאי דל"ל זימנא לבטל מים הרעים. ומש"ה אמריגן בגמ' כמה מיא רמי ואזיל פי' אין לך בדיוקא אמאי בהטלה אלא דילף לן לא"ר אם יתרע לו. מ"ג נוכל לומר דמים הרעים כולל גם מ"ר. ואל"כ הטלת המים קאי על פרע אחד הכולל בכללות שם מים הרעים. (רמ"ז): בתו"ה ד"ה וכמה ירחיק כו' דבגדרין דוקא בדלא אפשר. ועי' נס' ש"ל שהצריך זה לחלק בדלא אפשר. הוא היכא דבכר התחיל להתפלל אז לקרות קריאת שמע ואח"כ מצא טלה כעבו האחיל ואמצא קצת שהתחיל להתפלל במקום הטופת. אבל מי שעדיין לא התחיל להתפלל ולא תפא אפילו לכתחלה מהני ליה בגדרין אפילו היכא דלאפשר ע"ש: [משנה ו] בר"ב ד"ה זב כו' אם באה להתפלל. נראה דצריך למקנא בני בנרי לד"ת ובני אמה אם באה להתפלל משום דבעיה פטורות מת"ת. ועפ כי בכולי פרקין בק"ש מיירי פירשה בד"ת משום דר"י דבק"ש לדידיה שפר בעיה לכך סוכרת לפרש בד"ת כהא"ג

והמשמשת. טמאה אף בלא פליטה. הרמב"ם. ומטעם דלעיל. ועוד כל דתקון כעין דאורייתא תקון וכתיב (ויקרא טו) ואשה אשר יטכב איש אותה שכבת זרע וגו'. ומהאי טעמא אצטריך למתניה ולא אצטריך למתני בעל קרי שראה זיבה ועוד משום דלא פסיקא ליה דתוך מעת לעת לקריו אינו נעשה זב כדאיתא סוף נזיר (דף סד) וכפ' ב' דזבים (משנה ג): [*צריכין טבילה. עמ"ש בסוף פ' ג' דמקואות]: ורבי יהודה פוטר. לדבריו דתנא קמא קאמר דלדידיה לא נתקנה תקנת עזרא לא לקריאת שמע ולא לברכותיה כדלעיל במ"ד לא נמי בדברי תורה מיירי דמודה בה ר' יהודה שאין לו להאיר בשפתיו מפני שמתוך הדבר יעמיק בהם כמ"ש ר' יונה לעיל:

שכבת זרע לה). והמשמשת שראתה נדה לו). צריכין טבילה לז). ורבי יהודה פוטר לח):

ח"ג. נדה נו' כ"ש: ג' דם:

מלאכת שלמה

נותן שאין טבילה ז מפני טהרה אלא מפני הגזרה שלא יהיו מצויין אצל כשותיהן תמיד ע"כ. ורבותא דטולה מתני' מבוארת שאע"פ שהם בטומאה חמורה יותר מש"ז דלא מהניא להו טבילה השתא אפ"ה מחייבינן להו טבילה קודם ביטול התקנה. ותו דאע"ג דלא שייך השתא בנדה שפלטה וכו' טעמא דשלא יהיו מצויין אצל כשותיהן שהרי כיון שבטומאת ודאי לא אתו לידי תשמיש אעפ"כ אצרכוה טבילה לתפלתה: ור"י פוטר. פי' ר"ע ז"ל אף במשמשת שראתה ידה טו). אמר המלקט פי' אע"פ שהשמש דהיינו הקרי קדם לדם הגלות וכן ג"כ תני ר"ח בע"ק שראה זיבה צריך טבילה וכ"י פוטר ולא דוקא נקט רישא זב שראה קרי דאפי' איפכא בעל קרי שראה זב פטר ר"י אלא גראה דנקט רישא זב שראה קרי להודיעך כוחן דרבנן דאפילו אקדמתו טומאת הזיבה אפ"ה מחייבי ליה רבנן טבילה לקריו לד"ת. וסיפא נקט משמשת שראתה דם להודיעך כמו דל"י דאע"פ שהקרי קדם פוטרו ר"י כדאיתינא. ומוכח ממתני' דבע"ק גרידא אפי' ר"י מחייב ליה טבילה לד"ת אלא שלענין בהמ"ז הקל כדאיתינא לעיל בסי' ד':

יכין תפארת ישראל יכין

מטהר לזב קודם ז"ל. וכ"כ טבילת פולטת אינה מטהר למה: (לה) תוך ג"י לטימוטה. דהינה כרואה קרי דאסור בתורה ולקרות ק"ש ותפלה אי לברך אוש ברכה. ונקט הכי וה"ה טמא מת דטמא טו"ז ורואה קרי: רק נקט הכי לרבותא. אף דזוב וקרי מקור משחת מ' לטמיון וכ"כ באשה. ועוד דהרי לריני אפילו בטעה שהזב רר בשרו מזובו עדיין. והמה בטעה שפי' התחתון מלא דם וסד"א דהו"ל כטובל ומרן בידו. קמ"ל דאפ"ה מהני ליה טבילה. וכ"ש טמא מת בטעה שטובל אינו מונע במת: (לו) אף שלא פליטה. ולרבותא דר"י נקטה. דלת"ק. ק"ו מהכי דרישא הוא.

דהכא חיוב טבילה רמי עליה מקודם. וה"ה בעל קרי שראה זיבה. רק אגב אורחא קמ"ל דמשמשת דינה כראה קרי. כך נ"ל: לו) לתורה ולתפלה ואע"ג דנכנסים אינן בעסק התורה [כתו' נדרים דל"ב ע"ב ד"ה נכנס] עכ"פ הרי מייכים בלימוד תורה במצות דידהו [כי"ד רמ"ל ס"ו]. והרי מה"ט ג"כ מברכין ברכת התורה [מ"ח פסמ"ז] ונקט הכא דאסורות בק"ש אע"ג דבל"ז פטורות מק"ש [כמ"ג] אפ"ה קמ"ל דאם קורין צריכין טבילה: לח) אכולהו פליג. ואף דלר"י בל"ז בעל קרי מ"ל טבילה כמ"ח. זהו דוקא לברכת אכל לתורה מודה. [כס"ם דכ"ב מ']:

תוספות אנשי שם

אינה כ"כ גם כס' מלאכת שלמה לעי' כמ"ד והכיא ראיה מהיושלמי. אבל בלה"ם הביא מתוספתא כאן דר"י מודה בק"ש ממי וקן בברכות ק"ש פליג לעי' כמ"ד. וע"ע:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ג'

פרק ג משנה א אונן פטור מכל מצות עשה שבתורה. ואפילו מק"ש שהוא יחוד השם. ומתפלה אף על גב דרחמי נינהו. ותפילין אף על גב דלאות נתנו. אפ"ה פטור מכולן כל שאפשר שיצטרך להתעסק בקבורת מתו. וכ"כ אפילו אחרים שמתעסקים באמת בקבורתו פטורים מכל הנך בשעת עסקם. ורק המלוין המת חייבים בכולן. ורק מתפלה פטורים מדבעי כונה יתירה:

משנה ב אחר שנקבר המת ורוצים לעמוד בשורה לנחם האבל שיעבור בין השורות אם יש שהיית לקרות שמע וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד קודם שיגיע לשורה יתחיל. וכשיגיע האבל בין השורות רשאי או להפסיק באמצע ק"ש מפני הכבוד ולומר לו המקום ינחמך. ורק אם עומד בשורות החיצונות רשאי לעמוד שם באמצע קריאתו לכבוד האבל. אבל לא יפסיק בדיבור. מיהו אם יש לחוש שכשיעמוד בשורות הפנימיות יעבור זמן ק"ש ותפלה. לא יעמוד בשורות הפנימיות:

משנה ג נשים ועבדים כנענים וקטן אפילו הגיע לחינוך פטורים מק"ש ותפילין. ואפ"ה עכ"פ ראוי שיאמרו פרשה ראשונה. אבל בתפלה כולן חייבים עכ"פ פעם אחת ביום. וכ"כ חייבין במזוזה ובגמ"ז:

משנה ד ק"ל דבעל קרי מותר בק"ש ובכל הברכות אף על גב דבשעת הדחק היה יכול לצאת בהרהור דאז כדבור דמי:

משנה ה בשעת הדחק יוצא בשיקצר ברכות הק"ש. שיאמר התחלתה וחתימתה. העיקר עדים במים צלולים ומוכרח לומר ק"ש או שאר דבר שבקדושה יעלה עד מקום שיהא לבו למעלה מהמים. מיהו אם היו המים עכורים א"צ. אמנם גם בצלולים ולבו תרת המים. מהני כשמחבק נוטו בזרועותיו. אבל רק להפסק מהני היד. אבל לא לכתוב כשאינה לבו בשם ידו. וכ"כ כשראשו מגולה לא מהני כשיניח שם ידו על ראשו לומר שום דבר שבקדושה. ורק כסוי מפה מהני מראשו: אסור לומר דבר שבקדושה תוך ד"א ממקום שכלה הרוח מכל דבר שריחו רע כמים סרוחים וכדומה ובצואה או מי רגלים אפילו אינן מריחין צריך להרחיק מהן ד"א. ומלפניו מלא עיניו. רק דבמר"ג סגי בשישאוך לתוכן רביעית מים לכל הפלה והפלה. מים סרוחים אפילו יש בהם מ' מאה שמטהרין מטומאה וצריך השתא לטבול בהם ואפילו יש לחוש שאם לא יקרא השתא יעבור זמן ק"ש מוטב שלא יקרא. משיקרא סמוך למים הסרוחין:

משנה ו מדין המשנה ג' היו אסורים בקריאת שמע ובתורה ובברכות. בעל קרי. פולטת שכבת זרע. משמשת. אסור בהג"ל עד אחר טבילה. מיהו אפילו אם היו ג' אלו טמאים בטומאה שלא יתטהרו ממנה בטבילה זאת אפילו הכי משטבלו מותרים בכל דבר שבקדושה:

ציונים

המשמשת. יומא פ"ג דיומא:

תוספות רע"ק

לכתחילה. ואם היו קורין מיד אחר משיכיר לא היו יכולים לסמוך גאל"ת דעיקר זמן תפלה מהנץ יאילך דכתיב עם שמש מש"ה היו מאחרים לגמור עם הנץ וכ"כ הרא"ש משמע דק"ש לכתחלה עד הנץ לא נפקא מקרא דייראך אלא הטעם דעיקר זמן קימה לרוב העולם רק עד הנץ. והא דאמרינן בסוגיין דלמא כר"י ולותיקין הייני דסדבריהם מוכח דס"ל דלכתחלה זמנו עד הנץ מדלא איתרו מלקרות אחר הנץ. אבל מלשון הרב משמע דקרא דייראך ע"ש קאי אק"ש ומיניה ילפי' דאין לקרותה לכתחלה אחר הנץ דייראך הייני קבלת מ"ש ועם שמש היינו קודם הנץ. ועי' ביומא דף ל"ו בתוס' ד"ה אמר אביי וכו' בשם הר"ר חננאל. ודוק (*עיין בספר עטרת ראש') משנהו [אות לג] בהר"ב ד"ה ור"י פוטר אף במשמשת) ר"ל דמש"ה קתני והמשמשת שראתה נדה לרבותא דר"י דאפ"ה פוטר דאילו לת"ק ל"צ למתני' כיון דאפי' זב שרא"קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא מחייבו מכ"ש במשמשת שראתה נדה דמעיקרא בת טבילה הוא. ואף דלר"י ב"ק א"צ טבילה כדקתני במתני' ד' וא"כ אף בלא ראתה נדה פטורה ניהו דוקא לק"ש ולתפלה אבל לד"ת דצריך להעסיק בהם מידה ר"י דצריך טבילה משה"ה קתני דמשמשת שראתה נדה פוטר ר"י מתפלה אף לדברי תורה, כ"ז מבואר בסוגיין דף כ"א. ומזה תבין מ"ש התי"ם ד"ה והמשמשת וכו' ומהאי טעמא איצטריך למתני' ולא איצטריך למתני בק"ש שראה זיבה. זהו לישנא קלילא. דמשמע דבק"ש שראה זיבה לא היה צריך למתני. והרי בסוגיין הנ"ל מפורש דצריך למתני' לאיידויי דאף דבר טבילה הוא מקודם שראה זיבה מ"מ פוטר ר"י אלא דכוונת התי"ם הא דנקט דף חדושא במשמשת שראתה נדה ולא נקט דף חדוש בב"ק שראה זיבה ובפרט אם נאמר דלר"ת קאמר דהוו שייך יותר באיש היינו דאגב אורחיה אשמעינן נ"כ דמטמא אף בלא פליטה. ומ"מ משום הא לחודיה לאשמעינן בעלמא במשמשת לחוד מש"ה הוצרכו בסוגיין לומר דלרבותא דר"י קתני לה. ומ"ש התי"ם ד"ה ור"י פוטר לדבריו רת"ק וכו' א"צ בת"ת. הוא תמוה דהא להריא מפורש בסוגיין הנ"ל כהא"ג ואיך בתר לו התי"ם עוד דרך דלדבריו דת"ק קאמר הא בסוגיין לא ניחא להו בכך:

פרק ד תפלת השחר עד חצות. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולר' יהודה היו קרב אלא עד ארבע שעות ביום. ועד ד' שעות היינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום בזמן שהיום י"ב שעות וכן זמנה לעולם עד סוף שליש היום לפי אורך הימים וקטנן כדכתבינן לעיל גבי ק"ש. והלכה כרבי יהודה: תפלת המנחה עד הערב. עד שתחשך: עד פלג המנחה. זמן מנחה קטנה הוא מחשע שעות ומחצה עד הלילה שהם שתי שעות ומחצה כמלא פלג המנחה שהוא שעה ורביע ופסק ההלכה בזה לעבד כמר עבד ולעבד כמר עבד והרולה לעשות כדברי חכמים ולהתפלל תפלת המנחה עד הערב יעשה ובלבד שלא יתפלל ערבית בזמן זה שכיון שמחשיב אותו יום לענין שמתפלל בו מנחה אינו יכול להחשיבו לילה ולהתפלל בו ערבית ואם בא לעשות כדברי רבי יהודה שלא להתפלל מנחה אלא עד פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה עושה ומשם ואילך יוכל להתפלל ערבית: אין לה קבע. זמנה כל הלילה והא דתני אין לה קבע ולא קתני זמנה כל הלילה לאשמעינן דתפלת ערבית רשות לפי שהיא כנגד הקרבת איברים ופדרים שקריבים כל הלילה והנך רשות ניהו שכיון שנזרק הדם נרלה הקרבן אף על פי שנטמאו איברים ופדרים או שאבדו. ומיהו האידנא קבוה עליהם כחובה

פרק ד תפלת השחר. עיין בפ"ק משנה ד' ופירוש המשנה שם משנה ב': תפלת המנחה עד הערב. שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ור' יהודה סבר שקרב והולך עד פלג המנחה. הכי מפורש בברייתא בגמרא. ותימה שהר"ב פירש בדברי יהודה דזמן מנחה עד הלילה. [*ובברייתא אפלג המנחה דלרבנן מהדר]. וכתבו התוס' בריש פרק בתרא דפסחים (דף קז.) תימה לאמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה. וי"ל בשחרית יש שם לחם שחרית. ועוד י"ל משום דשעת רצון הוא בשעת הקרבת המנחה שאליהו נענה בעלות המנחה. [*והרמב"ם בפירושו כתב מנחה שם נופל על עת מן היום והוא כשישאר מן היום ב' שעות ומחצה זמניות ונקראת תפלת השניה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא עכ"ל. ולא נתן טעם על השם של זמן ההוא. ומצאתי בפירוש התומש להרמב"ן בפרשת בא בפסוק בין הערבים שהביא שם פסוקים שכתב בהם מנחת בוקר מנחת ערב וכתב שמנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול כדמתרגמינן

פרק ד א תפלת השחר עד חצות א). רבי יהודה אומר עד ארבע שעות ב) תפלת המנחה ג) עד הערב ד). רבי יהודה אומר עד פלג המנחה ה). תפלת הערב אין לה קבע ו) ושל

מלאכת שלמה

פרק ד א עד ד' שעות. פי' לטולי עלמא אבל לותיקין עם הנץ החמה וכתב הרא"ש ז"ל ותחלת זמנה ירלה משעלה נרך השחר והאיר שני המזרח מידי דהוה אתמיד של שחר אע"ג דעיקר מצותה עם הנה"ח כדכתיב ירלוך עם שמש וג"מ אם התפלל בזו השעה יצא ואינו לא חש לפרשו דמלתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד הה"נ לכל זמן המוקדם ע"כ: עד הערב. הכרית ה"ר יונה ז"ל דעד הערב האמור כאן אינו אלא עד שקיעת החמה מד"אמרינן בזבחים מניין לדם שנפסל בשקיעת החמה ר"ל דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה ה"נ תפלת המנחה שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה בלבד ע"כ. והקשו תוס' ז"ל וא"ת אמאי לא קתני נבי תפלת המנחה כל היום כמו נבי תפלת המוספין ותרלו די"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת המוספין יכול להתפלל מיד מן הנקר משא"כ במנחה אלא משש שעות ומחצה וה"ל בפ"ק דע"ז לא ליגלי אינם תפלת המוספין בתלת שני קמייתא ברים שתא ביחיד וכו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת המוספין קודמת ע"כ. וכן תירץ הר"ר יונה ז"ל. (אך מ"ש שם כדאמרינן בברכות מניין לנסכים שקריבין בבוקר כו' אינו יודע היכן הוא בא בזה"ל. ומ"מ בתמורה רפ"ב גרסינן מניין לנסכים הבאין עם הזבח שאין קרבין אלא ביום ת"ל ולנסכיכם ולשלמיכם מה שלמים ביום אף נסכים ביום ע"כ. ושמא נ"ל בקרבנות). מצאתי בס' כ"י ישן פי' לה"ר יהונתן ז"ל וז"ל תפלת המנחה עד הערב פי' עד חציה שחרי תמיד של בין הערבים אע"פ שמצותו בשעה ומחצה אם לא עשה קרב והולך עד הערב. ולר"י אינו קרב אלא עד פלג המנחה שהוא חסר רביע לזהו פלג של מנחה קטנה שהיא מחשע שעות ומחצה ומנחה גדולה נקראת שש שעות ומחצה ומפלג מנחה קטנה ולמעלה נילה מיקרי ואסור לטחטו מכאן ואילך או לזרוק דמו ואינו כשר אלא להדליק בהם את הסדות שהן נמר עבודת היום ע"כ. ועי' בס' לבוש תכלת סי' רל"ב: עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא דבגמרא עד ט' שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנ"ל. וי"ל דר"י ס"ל דתפלת המנחה כנגד קטרת תקנה לכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך. תוס' ז"ל. וקשה לעי"ל דהיכן מלינו שהקטרת הוא מפלג המנחה וכ"ת שר"ל סמוך לזמן הקטרת הא בברייתא גנמ' קאמר בהדיא רי"א עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך על פלג המנחה. ולענ"ד נ"ע. אי שמא נ"ל דתפלת ערבית כנגד קטרת תקנה ודייקי לה מסיפיה דקרא דכתיב מנחת ערב ערב היינו ערבית. ואעפ"כ זמנה כל הלילה כנגד אברים ופדרים כדקתני בברייתא בגמ'. דו"ק: עד פלג המנחה. שהוא שעה ורביע קודם הלילה. והכרית בס' לבוש החור ס' רס"ז ובמקומות אחרות שר"ל שעה ורביע קודם שתשקע החמה ושכן הוא משמעות הגמ' בכ"מ שהוזכר שעות כגון ד' שעות לחמץ ול' שעות דר"י בתפלת השחר כולהו משמע דל' שעות מעת הזריחה קאמר וא"כ ממילא שהוא כן בתפלת מנחה וערבית דקודם השקיעה ע"כ בקיצור: בפי' ר"ע ז"ל אינו יכול להחשיבו לילה ולהתפלל בו ערבית וכו'. כתב הח' הר"ר יוסף אבסמי ז"ל כ"ל לקרוא בו ק"ש של ערבית וכן לקמן בסוף ג' ר"ע ז"ל דקאמר ומשם ואילך יוכל להתפלל ערבית. ר"ל ק"ש של ערבית שהרי בתפלה אמרו מתפלל אדם של שחר בע"ש וכו' ויש מחלוקת בדבר ע"כ: אין לה קבע. פי' ר"ע ז"ל והא דקתני וכו' לאשמעינן דתפלת ערבית רשות ע"כ. אמר המלקט כר' יהושע ודלא כר"נ. וז"ל

ציונים

א תפלת השחר. סי': עד ד' שעות. מיי' פ"ג מהלכות תפלה הל"א כמג ע' י"ע טור שו"ע או"ח סימן פ"ט פמיף ג': תפלת המנחה. מיי' שם הל"ז כמג שם טוש"ע שם סימן רל"ג סעיף ג': אין לה קבע. מיי' שם פ"ח הל"ו ופ"ג הל"ז ז' ופ"ט הל"ט. כמג שם טור שם סימן רל"ה רל"ג רל"ד:

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] עד פלג כו' זמן מנחה קטנה כו' פי' זמן מנחה שאמרו חכמים כו' ע"ז אמר ר"י עד פלג זמן זה. אי לאפשר מוותו דהזמן נקרא מנחה כמ"ש הרמב"ם ונסתלק המיום שהי"ט:[בא"ד] ויעשה כו' וכ"פ בש"ע סי' רל"ג. ובלבד שלא יעשה פעם א' כך ופ"א כך ועי' במ"א סי' הל"ל. (מהגהות מ"ה ז"ל)

[שם ד"ה] אין לה קבע כו'

חידושי מהרי"ח

פ"ד מ"א תי"ם ד"ה תפלת המנחה כו'. ותימה שהר"ב פי' כו' עכ"ל ונראה דה"פ בהר"ב זמן מנחה קטנה הוא מפ' ומחצה. עד הלילה הוא ענין בפ"ע וקאי למפה עד הלילה שהם שתי שעות ומחצה נמצא פלג המנחה כו'. ולא הוי באמת הופן לר"י רק עד י"א שעות שהות רביעי:

תוס' אנשי שם

פרק ד משנה א השחר תני דשחרית בריפא [דתפלת ערבית רשות. ואפי' למ"ד חובה] למ"ד לבות תקנום דאנרסם קדמם. ולמ"ד כנגד תמידין אין הקרבן בלילה ותפלת ערבית כנגד אברים ופדרים דהוי שיומא דיומא (רמ"ז): תוי"ט ד"ה תפלת המנחה כו' ובברייתא אפלג המנחה כו'. לא הבנתי דכמו דבברייתא אמנחה דהכנן מהדר ר"י. ס"ל הר"ב שהוכרח לפרש מהו פלג המנחה כ' מתחלה פי' המנחה אליבא דרבנן דעלה קאי ר"י ואמר עד פלג המנחה והוא פשוט מאד. (לח"מ). ועי' בלח"מ פ"ג מה' תפלה הל"ב שכתב לדעת הר"מ דגם ר"י מודה דהתמיד קרב והולך עד הלילה מן הדין. אלא דס"ל דתפלת המנחה קבעו כנגד זמן הקרבה שהיו רגילין להקריב בכ"י. וזמן הקרבה בכ"י לא היה אלא עד פלג המנחה אע"פ שמן הדין יכול להקריב עד הערב מ"מ לא חיישינן להכי אלא לזמן הקרבה לבד הוא דחיישינן. וכ"ת הקרבה לא היתה אלא כמ' ומחצה. י"ל דהקטרת שהיו מקטירין אחר התמיד היה שעה ורביע לעשותו. שמצא שהיה בלה בי"א ששת חסר רביע. ותפלת המנחה כנגד הקטרת תקנום. ודברי אלה מבוארים בר' התוס' כו' ע"ש: בא"ד

תוספות יום טוב

פרק ד תפלת המנחה. עיין בפ"ק משנה ב': תפלת המנחה עד הערב. שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ור' יהודה סבר שקרב והולך עד פלג המנחה. הכי מפורש בברייתא בגמרא. ותימה שהר"ב פירש בדברי יהודה דזמן מנחה עד הלילה. [*ובברייתא אפלג המנחה דלרבנן מהדר]. וכתבו התוס' בריש פרק בתרא דפסחים (דף קז.) תימה לאמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה. וי"ל בשחרית יש שם לחם שחרית. ועוד י"ל משום דשעת רצון הוא בשעת הקרבת המנחה שאליהו נענה בעלות המנחה. [*והרמב"ם בפירושו כתב מנחה שם נופל על עת מן היום והוא כשישאר מן היום ב' שעות ומחצה זמניות ונקראת תפלת השניה מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא עכ"ל. ולא נתן טעם על השם של זמן ההוא. ומצאתי בפירוש התומש להרמב"ן בפרשת בא בפסוק בין הערבים שהביא שם פסוקים שכתב בהם מנחת בוקר מנחת ערב וכתב שמנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול כדמתרגמינן

פרק ד א תפלת השחר עד חצות א). רבי יהודה אומר עד ארבע שעות ב) תפלת המנחה ג) עד הערב ד). רבי יהודה אומר עד פלג המנחה ה). תפלת הערב אין לה קבע ו) ושל

יכין

פ"ד א) דתפלות נגד תמידים תקנום. ופליגי בזמן הקרבתן: ב) זמניות. מעתה"ח עד לאת הכוכבים. והוא שליש היום. וה"ה לת"ק וי"ז זמניות. וקי"ל [מ"ח פ"ט] דמלוה מן המובחר להתפלל מיד אחר הנץ החמה. דהיינו סמוך לק"ש שקרא עם הנץ החמה. וכדי שיסמוך גאולה לתפלה. ולכתחלה כר"י ובדיעבד כת"ק. ובעבר חצות. יתפלל מנחה ואחר כך תשלומי שחרית: ג) עת מנוחת השמש: ד) ר"ל עד שקיעת החמה לא עד לאת הכוכבים [הר"י] וכן משמע בש"ע [רל"ג] [אב"י ופי' רמ"א שם דבתב דבדיעבד אז בשעת הדחק יצא עד לא"כ]: ה) מנחה קטנה הוא ב' שעות ומחצה זמניות (זמניות דמנחה חצבי מנך החמה. כמג"א) קודם לאת הכוכבים. והו"ל פלג המנחה שעה ורביע קודם לאת הכוכבים. וקיי"ל [מ"ח רל"ג] דהרשות לעשות כמי שירלה. רק לא יעשה פעם כת"ק ופעם כר"י. ומכ"ש שלא יתפלל מנחה אחר פלג כרבנן. ומעריב סמוך לה. קודם לאת הכוכבים כר"י: ו) ר"ל אינה חובה. מדהיא נגד אברים ופדרים דלא מעכבים. מיהו אין קבלוה חובה. וזמנה כל הלילה כאברים ופדרים: ר"ל

תפארת ישראל

יכין

דשיעת רצון כו' ז"ל התוס' שם. ועוד דאמרינן בפ"ק דברכות הוי זהיר בתפלה המנחה שגם אליהו לא נענה אלא בתפלה המנחה. ושמא בשעת הקרבת המנחה נענה ולכך קבע לה תפלת המנחה שלא היתה שעת רצון ע"כ. וכן איתא בילקוט מלכים רמז רט"ו. ולמ"ד תפלות אבות תקנום מלאתי בס' ש"ל טעם נכון והיינו. שאמר יתן ביום עקדתו מה זה יש כאן עולה ואין כאן מנחת סלת עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום המנחה וע"כ נקראת בשם מנחה. (רמ"ז): בר"ב ד"ה אין לה קבע כו' דתפלת ערבית רשות. כ' התוס' דלא הוי רשות אלא לגבי מצוה אחרת עובדת אבל בחנם אין לנעלה וכ"ל מל' הר"מ בחבורו פ"ח. (ש"ל):

כדמתרגמינן למנח יומא והן מנחה גדול' ומנחה קטנה שהזכירו חכמים עכ"ל] : כל היום . דתחלתה מיד אחר תמיד של שחר מה שאין כן מנחה דתחלתה קודם שש ומחצה כדתנן ריש פרק ה' דפסחים . ומ"מ משום דמנחה אחיר הקדימה מתניתין . ולשון הרר"י דזמן מוספין כל היום אלא שיש להקדים תפלת יולר תחילה שהוא דבר יום ביומו וכו' ע"כ . ה"ק שתמיד של שחר שכגדו היא התפלת יולר קודם לקרבן מוסף לפי שהוא דבר יום ביומו ותדיר קודם לשאינו תדיר כמ"ש הר"ב ברש פרק י' דזבחים . ומ"ש הר"ב להלכה דנקרא פושט עיין במשנה ה' פרק ב' דמגילה : רבי יהודה אומר עד ז' שעות . בג"א ל"ג [וכן בסדר משנה דירושלמי ל"ג] . וכן העידו התוספות שבכל הספרים ישנים אינו במשנה ואע"פ שהוא בברייתא רבי לא שנאו במשנה דלא ס"ל כותיה [וכן במשנה ה' פרק ב' דמגילה סתם לה כת"ק] אבל בשל שחר ס"ל כותיה דבברייתא (ר"ל בעדיות) תנן כותיה ובשל מנחה נמי קי"ל דעבד כמר עבד וכו' : **ב** היה מתפלל וכו' . כתב הר"ב שהן הובה וכו' . דהכי אמרינן וכו' . מה הוא אומר . ולא אמרינן מה היה אומר כדי שיהיה סיפור למה שהיה אומר ר' נחוניא בן הקנה ולא יהיה רשות בידינו אבל אמר בכניסתו מה הוא אומר ר"ל כשיכנס לבהמ"ד מה חייב לומר . רמב"ם : שלא תארע תקלה על ידי . לשון הר"ב שלא אכשל בדבר הלכה ושמחו חבירי הרי רעה שתבא על ידי שאגרום להם שיענשו ע"כ . אבל הכשלון בדבר הלכה לא חשיב ליה רעה כיון שחבריו רבו עלין והרי הלכה כרבים ולא יבא מזה שום תקלה . אבל לשון רש"י הרי רעות שתיס שיבואו על ידי שאגרום להם שיענשו ע"כ . וכשלון בדבר הלכה היא אחת מהשתיס ולא הוצרך לזכרה בפירוש : **ג** י"ח . ואעפ"י שהן י"ט ברכת המינין ביבנה תקנוה לאחר זמן בימי ר"ג ואלו י"ח הם שאכשי שלמה מלאכת וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' רס"ט ומה שהקשית תפלת הערב אין לה קבע דנמקום א' פירשו שאין לה זמן קבוע שהרי אברים ופדרים קריבים כל הלילה ובמקום אחר פירשו אין לה קבע שאינה חובה אלא רשות דאי לא ליתני תפלת הערב כל הלילה זה אינו קשה בשינוי כלל דמלשון אין לה קבע תרתי שמעינן מינה דמדאמר אין לה קבע משמע שאין לה זמן קבוע ומדאמר אין לה קבע ולא קאמר תפלת הערב כל הלילה משמע שלא עשאוה קבועה כלומר לעשותה חובה כתפלות הקבועות וכדאמרינן בעלמא תקנות קבועות שנו כאן ע"כ : ושל מוספין כל היום . וכהי סתם לן תנא בפ"ב דמגילה והא דתקע נבי מוסף גרידא לשון רבים נגע"ל משום דזימנין דמתרמו תרי או תלתא מוספי בהדי הדדי : ר"י אומר עד ז' שעות . יש ספרים דלא גרסי ושל מוספים . מיי' שם פ"ג מה"ת פמג שם טור שו"ע שם סימן רפ"ד סעיף ח' : **ב** ר' נחוניא. כתב מיי' פ"י מה"ת נלכות תפלה כג כד פמג ע' כז טור שו"ע שם ס' ק"י פ"מ : **ג** רג"א. כתב :

תוספות חדשים

כו' לפי שהיא כנגד הקרבת איברים כו' וכ"כ רש"י שכתב ע' ע"ב ד"ה נמ"ד ע"ש וע"ע דבגמ' אמרו שהרי איברים ופדרים קריבים כל הלילה והוא מעשה על הזמן ולא מפני מה היא רשות וכ"כ רי"ו ור"ל ונולחלי אינו עוקר מעשה למאי דאמר שהוא רשות שאין זה המעשה מפני כו כלל עכ"ל ע"ש:

ראשון לציון

[תוי"ט ד"ה] כל היום כו' מה שאין כן במנחה דתחלתה קודם שש ומחצה כו' . מלת קודם קלת שלא בדקדוק דהה כרים ס"ה דפסחים מסמע דוקא משש ומחצה ולמעלה . וכבן מוסב אי גרסינן דתחלתה בשש ומחצה וכו' . ואולי כונת הרי"ע לשון קודמת דמלתא דמסיק הש"ס ביומא כ"ח : דלולי כותלי ב"ה דלא מכוונין היה זמנו של תמיד של בין הערבים בתחלת שש ע"ש . והשתא בדקדוק כ' קודם שש ודו"ק : [מ"ב] מה מקום לתפלה זו דרך רמז אפשר לומר דקי"ל בר"מות ו: דלעולם יתפלל אדם במקום קבוע שלו וזה שהיה מתפלל מיד בכניסתו שלא על מקום קביעתו לכהי אמרו לו מה מקום כו' ונתבטלו יסלמ"ש נתבאר שוד יותר :

חדושי מהרי"ח

[שם] ד"ה. כל היום דתחילתה כו' דתחילתה קודם שש ומחצה כו' עכ"ל פי' דומן הקודם הוא שש ומחצה אף שיש שם כמה זמנים וק"ל : שם ד"ה רי"א עד ז' שעות בנ"א ל"ג כו' דלא ס"ל כותיה ע"ל. ודאי יש הרבה מאד שאף שרבי לא ס"ל כותיה אפ"ה שונה פלוגתא כמו שאמר בפס' עדיות למה נזכרו דברי היחיד בין הרובים כו' אלא כאן דוקא הואיל ובהלכות תפילה ס"ל לרבי כותיה והראיה שאמר בגמ' א"ל רב חסדא כו' התם אמר רב כהנא הלכתא כר"י הואיל ותני בבחירתא כוותיה הכא מאי א"כ סברתם הואיל ובהלכות תפלת של שחר נפסק כר"י אז חכל כר"י אפילו במנהה ובאמת בשביל זה אמר דעבד כמר עבד כו' ומהאי סעמא דלא שאל ר"ח אצל מוסף הלכתא מאי נראה ג"כ דלא היה הגי' במשנה במוסף דעת ר"י וק"ל :

ראיתי ראיתי ראיתי

ג מעין שמונה עשרה. לית דמפרשי בגמרא שאומר מכל ברכה וברכה מן האמצעיות בקולר ומותם על כל אחת ואחת. ולית דאמרי הבינו ה' אלהינו לדעת דרכך שהיא ברכה אחת שיש בה מעין כל הברכות האמצעיות של שמונה עשרה ומותם ברוך אתה ה' שומע תפלה: שגורה בפיו. שהוא למוד ורגיל בה. והלכה כרבי עקיבא שמי שאין תפלתו שגורה בפיו אז בשעת הדחק מתפלל אדם שלש ראשונות ושלש אחרונות והבינו באמצע שהיא מעין כל האמצעיות חוץ מימות הגשמים שאינו מתפלל הבינו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וחוץ ממוצאי שבתות וי"ט שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: **ד** העושה תפלתו קבע. שתפלתו דומה עליו כמשאוי ולשון קבע שאומר חוק קבוע עלי להתפלל וצריך אני לגאת ממנה: מתפלל תפלה קצרה. ומה היא תפלה קצרה שאומר הושע ה' את עמך וגו': בכל פרשת העבור. אפי' בשעה שהם פורשים לעבירה יהיו צריכים גלוים לפניך לרחם עליהם. פרשת לשון פרישה. העבור של עבירה. ואין הלכה כרבי יהושע אלא התפלה שמתפללים במקום שכנה היא צרכי עמך מרובים וכו' ומתפלל אותה אדם כשהוא מהלך ואינו מתפלל לא ג' ראשונות ולא ג' אחרונות וכשיעבור מקום השכנה ותתישב דעתו צריך לחזור

מעין שמונה עשרה יג). ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יד) יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין יח טו): **ד** רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע טז) אין תפלתו תחנונים יז) רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה אומר הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יח) יהיו צרכיהם לפניך יט) באי שומע תפלה כ):

חי"ג. עקיבא. נד"ל עקיבה. תפלתו קבע. נד"ל ונד"ל תפלת קבע. המהלך. במשנ"ג ההולך. תפלה קצרה אומר. במשנ"ג. ואומר. ונד"ל מעין י"ח ואומר. ומי' תנ"י. השם. כ"ה נד"ל ונד"ק אבל נד"ל ודי"ל ובשנ"ג ה' וכ"ה בר"ב. תפלה. נד"ל תפלה ותחנונים: היה

יג) פ"ב דאבות כתב הר"ב שני פירושים ופלוגתא דרבי אושעיא ורבנן הן (דף כט): הושע וכו' עד ישראל. מקרא מלא הוא בירמיה לא: יחזור

מלאכת שלמה

ד העושה תפלתו קבע. בגמ' מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנוניים. וכתב ה"ר יונה בשם רבינו האי ז"ל דרבנן סברי אע"פ שתפלתו דומה עליו כמשאוי ואינו מתפלל כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפ"ה כיון שאומרה בנחת כמי שמבקש רחמים ע"ש הוא. וגראה דס"ל לרבנן שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשאוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אם אינו אומרה בלשון תחנוניים אין תפלתו תפלה. ור' אושעיא ס"ל בהיפך ולכתחלה בעינן לכ"ע תרוייהו בלשון תחנוניים וגם שלא תדמה עליו כמשאוי וכתב הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל דר"א לעיל קאי ופליג אמולהו ואמר אין לעשות קביעות לתפלה אם מתפלל י"ח או מעין י"ח העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ע"כ: תפלה קצרה. בהרבה ספרים שטו המופרים וכתבו תפלה קצרה מעין שמונה עשרה ואינו כלום אין זה מעין שמונה עשרה. ה"ר יונה ז"ל: ואומר הושע כו'. ר"א ור' יוסי ור"א בר' לזוק ואחרים פליגי בברייתא עליה וקיי"ל כאחרים דאמרי דתפלה קצרה היא צרכי עמך ישראל מרובין וכו'. וע"ש בגמ' בברייתא כי שם גרסינן שר' יהושע אומר תפלה קצרה היא שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה נקמתם בא"י ש"ת. וגראה דתרי תנאי אליבא דר' יהושע. ולפי מה שמצאתי בגמרא כתינא יד בברייתא מזכיר ר' יוסי קודם ר' יהושע. וז"ל ר' יוסי אומר שמע תפלת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י ש"ת. בהא ניחא קלת דאפשר לומר דר' יהושע לדברי ר' יוסי קאמר לדידי תפלה קצרה היינו הושע ה' וכו' אלא לדידך דאמרת דתפלה קצרה שמע וכו' אודי לי מיהא דלומא שמע שועת מעשה לפי' רש"י ז"ל דשועה יותר מתפלה אלא דקשה קלת להא ר' יהושע קדים שועה לר' יוסי דר' יהושע חבירו של ר"א ור"א רביה דר"ע ור"ע רביה דר' יוסי: העבור. מ"ש בפי' ר"ש ז"ל העבור של עבירה ל"ל דיש שום שעות ומת ל"ל לשון עבירה. ומלבד מה שפי' בו ר"ע ז"ל מפרש עוד בגמ' שר"ל אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כלשה שוברים והכי משמע בכל ענייני פרישת העבור כגון שוברה בעבורה עכ"ל של רש"י ז"ל כפי מה שהגיהו הרב בעלאל אשכנזי ז"ל. וגראה שר"ל בכל עניני פרישת העבור כגון שוברה בעבורה. פי' שאתה פורש מהם בשעותיהם כאשר יפרד ויתפרש העובר בעלתו מרחם אמו. ופי' ה"ר יונה ז"ל ולשני הלשונות ר"ל בכל ענין שיעשו שיעברו עבירה לא שתכעוס עליהם עשה בענין שלא יעברו לנו אחר אלא תראה צרכם ותסיק להם מה שצריכין בענין שהיה מתפלל כ"ג ביום"כ ולא יעברו עמך ישראל בפרשה זה לזה ולא לעם אחר עכ"ל ז"ל. ופי' ה"ר שלמה שיריל"ו ז"ל דבירושלמי מפרש כל שאלות שליח צבור. ע"ש שעובר לפני התיבה עביר לשון עובר כמו מסור מתון בלשון משנה פרשת לשון פירוש שמפרש ש"ל בשפתיו מה שצריכין

אם שגורה. מיי' פ"ב מהל' תפלה הל"ב סמג מ' י"ע טור שו"ע סי קפ"ט ס': **ד** רבי אליעזר אומר. כת': תפלתו קבע. מיי' שם פ"ל הל"ז סמג שם טור שו"ע שם סימן נ"ח ב': תפלה קצרה. מיי' שם הל"ט פמג שם פוס"ע שם סימן קי פ"ג [וכלתחניס בגמ']:

תוס' אנשי שם תוליות שבדרה. (ע"ה): **ג** בר"ב ד"ה מעין כו' ולית דאמרי כו'. מסמע דלא פסיקא ליה להר"ב לי הלכתא כרב דקי"ל כוותיה באמוראי. אי כשמואל משום דשקלו ונתנו אמוראי בתרוייהו אליבה ולכאי מייתי תרוייהו והרמב"ם בפי' לא כתב אלא הפי' הראשון וסיימו דרב. אבל בתכונו חזר בו ופסק כשמואל דאמר הבינו וכ"כ כל הפוסקים ז"ל. (ש"ל): בר"ב ד"ה העושה כו' דומה כו'. זוהי דעת ר' אושעיא בגמ' ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנוניים. וכתב וי"א אמרי כל שאינו יכול לאחדם בה דבר. ור' זירא לא ניחא ליה בהא דרבנן וי"א שאמר לגא יכול לאחדוי ומסתפינא דילמא מעדידנא. ואגבי ב"א יר"ח ב"א אמרי כל שאינו מפסל עם דמדומי חמה. ומסיק דלייטי עלה במערבא דילמא מעדיפא ליה שעתא. ממלא דסברת ר"א וסברת רבנן לא איפרך מידי ולכן הר"מ בפ"ד פסק כתרוייהו. אבל בפי' כתב כפי' הר"ב וק"ל עובא אמאי שבקו דרבנן ונקטו כיחידאה. (ש"ל): **ד** תחנונים. פי' לא תמלא הן לפני המקום. ומלת תחנוניים היא כמ"ש רות הן ותחנוניים. א"ג שבכל רגע אנו צריכין להש"י ומייבין אנו להתחנן לפניו. והעושה תפלתו קבע מורה כאילו א"ל לבקש דרך תחנוניים בעני מבקש. (רמ"ן): הושע השם. ל"ל הושע ה' וכ"ה במשנ"ג ועי' תי"ט פ"ג דיומא מ"ח ד"ה השם וכו' (לה"מ):

יכין תפארת ישראל בועז

יג) ג' ראשונות וג' אחרונות והאמצעיות מקצר. י"א מכל ברכה רק הפתיחה והחתימה וי"א הבינו. היא ברכה א' כוללת כולן. ותותם שומע תפלה. וזה מסתחה. הבינו ה' אלהינו לדעת דרכיך. ומול את לבבינו ליראתך ותסלח לנו להיות גאולים. ורחקינו ממכאובינו. ודשנינו בנאות ארצך. ונפוצותינו מארבע תקבץ. והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך. וישמחו צדיקים בבנין עיריך ובתיקון היכלך. ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה. בא"י שומע תפלה. וראוי להרגיל א"ע בה: יד) שא"ל להתישב בשגטן כל ברכה וברכה שלא יכשל בה: טו) וקי"ל [א"ח ק"י] בשעת הדחק כר"ע. ותפללה מעומד. מיהו אינו מתפלל הבינו בחורף משום טל ומטר. וכ"כ במו"ש ויו"ט משום אתה חוננתנו: טז) כמשנה. ר"ל שחוטפה. לא שאינו אומרה בהכנעה. לא שאינו מחדש בה דבר. לא שאינו מתפללה בכך החמה: יז) אין בה רוח חן לע"פ שיעלה יד"ח: יח) אפילו כשפורשין לעבירה: יט) לרחם עליהם ויועלו בזה יד"ח תפלת שמונה עשרה: כ) ולהכי מתפלל כן. משום דבשעת הסכנה שהוא בה לא עוונותיו נפקדין כדאמרי' [שבת נ"ג א'] נפל תורא חדד לסכינא. א"ל עוד דלהכי לא יאמר בפירוש. אפילו כשחוטאים תתן להם צרכיהם. דהרי האומר הקב"ה מוותר יוותרו מעיו. אלא ה"ק אפילו כשעברו במזיד ופרשו

המהרש"א בח"א) דא"כ הו"ל להתפלל תחלה שישמח על חבירו כדי להתפלל על חבירו תחלה. אע"כ שמלת אלא שבתחלת התפלה קאי נ"כ על וישמחו בי חבירי. ור"ל שאל ישמחו בשלומי. הרי שהתפלל תחלה על חבירו. אמנם נ"ל דלוקא בגופניות ראוי להתפלל תחלה על חבירו. אבל בכל רוחניות. זהו אהבת עצמו קדושה וראשי אדם להקדיש להתפלל על עצמו אלא יכול בחטא ושעשה מעות עשה יותר תחלה וקודם שיתפלל על חבירו בב' אלו. תדע וכי מצוה שמזדמנת לג' בב"א. וכי ס"ד שמחמת אהבת חבירו שמחוייב. יניחנה שיעשה אותו חבירו ולא הוא. והרי כתיב וכפר בעדו וחא"כ בעד כל קהל ישראל. ותנן שייהן רגין ושולין בכבש (יומא רפ"ב). והרי אפילו בבנו שחיובו על אביו אמרי' (קדושין כ"ט ב') מצוה דגופיה עדיף. וכ"ש בלאו. דלא אמרינן לאדם

ד יחזיר את פניו. לשון הר"ב לצד ירושלים וכ"כ רש"י. וכתב הר"י ולא תימא כנגד ירושלים לחוד אלא כנגד ירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי קדשים ע"כ. ורש"י נקט תחלת המכוון ותנא נקט קדשי קדשים שהוא תכלית המכוון. ומ"ש הר"ב שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם. אגב ריהטא לא דק דה"ל למנקט והתפללו אליך דרך העיר. (מלכים ח ח) והך קרא דדרך ארצם קאי להטומדים בח"ל והכי איתא בברייתא ומיהו פירש רש"י במתניתין לצד ירושלים מקום דתנא בא"י קאי: ן היה יושב בספינה או בקרון או באסדא כב) יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים כג):

ד היה רוכב על החמור ירד. ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו. ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים כא): ן היה יושב בספינה או בקרון או באסדא כב) יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים כג):

חיצ. ירד. נמצא"ג ירד ויתפלל. את פניו. בל"ב נ"ב אם וכן נמצאו. קדש הקדשים. בל"ב קדשי הקדשים וכ"כ בל"ב. היה יושב. נמצא"ג מהלך. או בקרון נמצא"ג נ"ג. בית קדש הקדשים. בל"ב נ"ב אלא בית. ומה מעשה יומל דברי הגמ"ר נלעמת הל"ע ע"ש:

ה היה רוכב. כתב מיי' שם פ"ה הל"ב מהג שם טור ס"ע סימן לד פציף ד' (לא כמשמעו): ן היה יושב. כתב מיי' שם הל"ב ועי' כ"מ:

ראשון לציון

[משנה ו] אז באסדא. גירסת הערוך באסדה וכתב שם בשם הירושלמי היא אסדה היא רפסודה וע"ש גם בערך אסד ותיובתא אלא זכר הגי"ע לרמיה דלא גרסינן באסדא בר"ש:

תוס' אנשי שם

ד תי"ט ד"ה יחזיר פ' אלא כנגד ירושלים פי'. פי' שיחזיר פניו נגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק. (ש"ע). והפרישה כתב ול"ב דיחזיר פניו נגד א"י דוקא. דודאי המתפלל והכוון לאוי שהיה נגד אגיגו שבשמים לבדו ב"ה ולא לזולתו בשתוף. אך שאנו צריכין להתפלל דרך ארצנו לכן נחזיר פנינו לא"י אף שאין פנינו מכוון לירושלים וכ"ש להמק"ק ולק"ק. מלבד"ד נמי שאושין לו מעלה לחן אם הוא קרוב למעלה מצייריו לו נקודה קטנה ונאחזה נקודה מריב לירות באלו כיון שהוא סמוך למעלה. אבל הרחוק מהמעלה שוטין לו עיגול גדול ונעוכו יוהה. כך הקרוב לירושלים צריך לכוין להחזיר פניו לירושלים ממש. אבל אנו שמרוחקין ממנה מחזירין פנינו לא"י עכ"ל. א"ה במשמעות תנן בהדיא ואם א"י להחזיר את פניו יכוין לבו כנגד בית קה"ק. אלמא דלאו לענין החזרת פנים לבד אלא גם לענין המחשבה והכוון שייך כנגד בית קה"ק. וא"כ ה"ה נגד ירושלים. וגל"ת הביא באמת מכאן ראיה להר"י. וע"ל דהפרישה מפ' מ"ש במשנתינו לבית קה"ק כמ"ש הלח"מ בדעת הר"מ שכתב וז"ל הישלך בספינה יכוין את לבו כנגד הספינה ויתפלל ע"כ. והוא הדין שבמקום הסמוכה ושם איתא כנגד בית קה"ק. ותי' בלח"מ דהר"מ מפ' כפי' המשנה שמ"ש כנגד בית קה"ק כ"ל שתהיה לו כוונה בתפלה וידלא לו כאילו עומד לפני בית קה"ק. וא"כ הייט מ"ש הר"מ יכוין לבו כנגד הבכיה. ומיושב נמי הא דבברייתא בגמ' איתא הכומא ומי שא"י לכוין כוונות יכוין לבו לאביו שבשמים. ולא נקט כנגד בית קה"ק כבמשנתינו וכל הפוסקים הביאוה. ולהל"ל ניחא דמ"ש כאן כנגד בית קה"ק ומ"ש בברייתא לאביו שבשמים הכל א'. ודברי הר"ב מוכיחין כשטת הר"י וכפי שנאר בשו"ע דאיכא לדעת הר"מ לא א"ש מ"ש בד"ה יכוין את לבו כו' שגא' והתפללו אל המקום הזה. דהא אלו מעמא אחזרת פניה קאי אבל כוונת הלב לאביו שבשמים שהוא המכוון במ"ש יכוין את לבו כנגד בית קה"ק לשיטה זו ולפ בברייתא מקרא דוהתפללו אל ה': ן בספינה. לא זו אף זו קתני לא מבעי ספינה שהיא קטנה ועל הים אלא אפי' בקרון שהיא ביבשה ואפי' באסדא דשתמא גדולה אבל מרוד בתעוצת העלים הקשורים יחד. (רמ"א) בחבר

יכין תפארת ישראל בועז

ופרשו מעוותך. תזכר לרכיהן המרובים שבעבורם חטאו. והכריעו א"ע לחטוא בעבור תאות הגופניות. כי יאר לב האדם רע מנעוריו וזה יקל קלת עונשם. ולא קיי"ל כן: בא) אחזרת פנים נמי קאי. וקי"ל [א"ח נ"ד] דא"ל לירד. ומתפלל אפילו מהלך ברגליו. ובאפשר לו יהפוך פניו ויעמוד באבות: בב) פלאים שמשיעין על הים: בג) וא"ל לעמוד מכוון בשיעותתא בלתי ברורים רק כמלאת המשתמע לחרי אפי. ועי"ז יפעו המומעים בכוונת הרב ויהיו נכשלים. וכשיו שקרה לאמפיגמוס שתלמידיו לדוק וכייחום טעו בשמעם דברי רבם הוו כעבדים המשמשים הרב שלא ע"מ לקבל פרס ותשבו הם שאין שכר ושונם בעה"ב. ואורע ע"ז תקלה גדולה שנתפרדו עי"ז ב' משפחות מישראל שיאלו למיות. על זה התפלל הכא שאל יארע לאחרים תקלה על ידי. ר"ל ע"י דבורי. אלא יהיה דעת שפתי ברור מלגו. ב) מכשול שני גדול מהראשון אפשר שיקרה בשיעבה הוא עצמו בהדין. והשומעים יטעו גם הם ויסכימו לדבריו. על זה התפלל הכא ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו. ג) כשלון השלישי שאפשר שיקרה בלמודו. כשיטעו שומעי דבריו בשברא. כי לא יכוונו הם להאמת ויחלקו עליו. כי לא יהיה סגנון דבריו מקובלים באזניהן ויארע עי"ז מחלוקת ביניהן וכשין שקרה שקרעו ס"ת בחמתן (יבמות ל"ו ב') וכשין מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בתנור עכנאי בהזהב. על זה התפלל הכא ואמר. ושמתו בי חבירי. וכו' אבא שהתפלל יהא רשות לאיתא מלתא דתתקבל (ביצה ל"ח. א'). ואחרי כן פי' ג' המכשולים הא"ע אלא אומר בכל אחד לא די על ממא טהור. שיהיה מכשולים להקל בדבר החמור. אלא גם לא אכשל להחמיר בדבר הקל בשאומר על טהור ממא (ובריי"ף ורא"ש הגירסא להיפך. ולריך לומר שפירושו לא זו אף זו) לא על מותר אסור ולא על אסור מותר (ולא אמר על פטור חייב ולא על חייב פטור דהרי אלו הג' הם בלעות התורה טלה. משום דפטור וחייב לא שייך רק בדין שצריך ב"ד ואחרי רבים להטות). ואח"כ התפלל בעד חבירו ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה שיאמרו הם ואשמת בהם. שיהיו דברי אמת שיאמרו מקובלים באזני. ולא התפלל בעדם גם בעד המכשול הראשון. שלא אטעה להבין מדבריהם הפך מכוונתם. ואטעה בדין. כי זה כבר התפלל שלא יכשל בדבר הלכה. ודו"ק): (אב"י ובספרי פירשתי דברי תלמידי ר"ל בה"ק בשאלתם „מה מקום לתפלה זו". ששאלו ג' שאלות. א) דביהמ"ד הוא מקום העיון והשכל והוא דרך הקיבור והדרישה (קאלטער ווטג דער פארשונג אונד רעפלעקציאן). לא מקום התפלה. שעיקרה בחוש הלב והתלהבות הרגשותיו לאביו שבשמים. וזהו ששאלו על המקום. מה מקום: ב) שאלו על תכונת ותואר תפלה בעצמה. והנה ע"ר זוקה"ל בירר די ביאור עומק כונת התפלה וממילא מתורלת שאלת המקום ודו"ק. אמנם גם התפלה שהתפלל אחר הלימוד לכאורה תמוה. דלמה לא הסתפק עצמו התנא האלהי הזה. להודות על הלקו בלבד. ולמה גיעה לכאורה כמה מבני דורו. ולדעתי הקושיא הזאת ביהמ"ד ממון בירכתי בית העיון הקדוש. אשר בתוך זמן זה הכל הוא בחוצות ובשוק העולם מלא מרוצה ותעטה. והנה"ל הסוחרים והפועלים יולאים לחופים ומבוהלים בדבר העסק החומרי. להשתדל בחריצות אחר רבוי הממון והקניינים. בחמת הת"ח כזה המתבודד. כשיוצא מדלתי ביהמ"ד החוצה נראה בעיני עצמו. וכ"ש בעיני ב"ב וקרוביו ומאחרו זו אשתו. כשאל ממון ידו בצלחת. וכמתרפה במלאכת התיש. וע"כ צריך הת"ח לדבר בעצמו אל לבו דברים יורדים חדרי בטן ומוחים רוח חיים חוך פנימת נפשו. להרגיש גודל יקרותו וכשאר יגביה עוף על כל השוחפים על עפר ארץ בהבלי הזמן. וע"כ הצליך התנא האלהי הקדוש

דברי

מלאכת שלמה

שלריכין הצור כמו ואת פרשת הכסף ע"כ: ד היה רוכב כו'. מאן דתני רוכב על החמור לא משתבש ומאן דתני רכוב על החמור לא משתבש וכדכתיבנא במתני' דלעיל נבי מסור ומחון. אלא שבספר המכלול סוף הצור הראשון דחלק הדקדוק עלה ו' ע"ב נראה שהיה גורס רכוב על החמור שכך כתב שם ובמשנה מלאתו רכוב ג"כ היה רכוב על החמור אבל במקרא לא מצאתו כ"א רוכב וכ"א מפי' הרמב"ם ז"ל ובמ"ש לשון למודים בבנין הקל במלת פעול מצאתי ג"כ כתוב כי מלת כי בך בטוח וכן מלת הבטחוני באלים הם תאריס כמו ברוך ועצום ויהיה בטוח כמו בוטח ושכון כמו שוכן וכן תמצא שבשתמשו רז"ל במשנה בשני המשקלים האלה התואריס והוא היה רכוב על החמור שהלצון בו היה רוכב ע"כ בקיצור והם דברים לקוחים מרד"ק ז"ל

מלאכת שלמה

משם: בפי' ר"ע ז"ל אלא בין ים לו כו'. אמר המלקט כרבי דפליג בברייתא: ן בקרון. בכל הספרים ג"ב קרון ואפשר דלמי לחמור ולא לספינה ולו"ק. הר"ר יהוסף וה"ר אפרים אבמי ז"ל והר"מ די לוזאלו ז"ל גם בסכ"ו יש מלאתי פי' לה"ר יהונתן ז"ל וז"ל שם היה יושב בספינה או באסדא אחת מהן ספינה גדולה והאחת קטנה ודרך ספינה שרבים הולכים שם ושל שהיא הולכת ברוב ואינו יכול לעכבה ולירד לפיכך יכוין את לבו כנגד בית קה"ק ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל אני רואה בפירושו דברים ליה גם הר"ש מיריליו ז"ל וגם בגמ' בברייתא משמע קצת דמדמי הקרון לספינה דקתני השכים לשב בקרון או בספינה מתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא וכן נראה מהמור: בסוף פי' ר"ע ז"ל קרוין רפסודות. אמר המלקט וקרוין ג"כ

הוכרות

ז אין תפלת המוספים אלא בחבר עיר. בחבורת העיר כלומר בצבור ולא ביחיד: בחבר עיר ושלא בחבר עיר. בין בצבור בין ביחיד: רבי יהודה אומר משמו. של ר' אלעזר בן עזריה. ואיכא בין ת"ק לרבי יהודה יחיד הדר בעיר שאין שם עשרה לת"ק אליבא דר' אלעזר דאמר לא תקנה אלא בחבר עיר יחיד זה פטור ולר"י אין יחיד פטור אלא כשהוא במקום עשרה שש"ל פוטרו. והלכה כחכמים:

ז רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר כו' **וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר** כה' **רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין** כו':

ח"נ. שיש חבר עיר היחיד. נמצ"נ שיש שם חבר עיר יחיד.

מלאכת שלמה

דזברות וקרזיין בנ' חכמים במקום אחר אבסדיא והוא ברפי"ב דנגעים לחדא גירסא: **ז אלא בחבר עיר.** דסבירא ליה דכיון שאין בה אלא שנים כו' די שהצבור בלבד יתפללו אבל היכא שאין הצבור מתפללין אותה סבירא ליה לר"א שחייב הוא להתפלל אותה והייט דא"ר יהודה משמיה כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור דמשמע שאם אין שם חבר עיר חייב. ה"ר יונה ז"ל:

יכי תפארת ישראל בועז

שיפול ולא יהיה יכול לכוון יפה: כד, בצבור דמדאיתה תחנונים אלא שבח. רק ברוב עם הדרת מלך: בה) ר"ל ביחיד. ומדלא קאמר בקיצור אפילו שלא בחבר עיר. קמ"ל דוקא בחבר עיר. יחיד חייב. אבל במקום שאין י'. יחיד פטור. משא"כ לר"י. כ"כ ע"ר אאמ"ר הגאון זצוק"ל. ול"מ כ"ל דה"ק אפילו בשיש חבר עיר אפילו הכי מותר להתפלל שלא בחבר עיר ולא יימא דבים חבר עיר מחויב להתפלל בצבור דברוב עם הדרת מלך (ב): כו) וקיי"ל [ת"ה רפ"ו] כחכמים:

יבארך כל אחד על המונמר אלא אחד מברך לכולם משום ברוב עם אע"פ דאין שם י'. ואע"פ שיש בו קצת ביטול תורה כברכות (דף כ"ע. א') וי"ד (סי' חצר מ"ד) ק"ש בתפלה בי'. ועוד הרי אית בי' משום הן אל כביר לא ימאס. דאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים כברכות (ח' א') ועוד הרי צריך ליכנס לביהכ"נ. דאל"כ נקרא שכן רע. כגמרא שם. ואפשר לרבינו לענין תפלת מוסף דאין בה תחנונים שאני. תדע דאל"כ למה אמר בעבודת כוכבים (דף ד' ב') דלהכי לא ליגלי יחיד לצותא דמוסף ר"ה ביומא קמא בתלת שני קמייתא משום כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בשובדא. וזה הטעם לא שייך אלא בר"ה. תיפוק ליה משום דכל תפלה אפילו ביחיד צריך להתפלל בעידנא דמגלי ליבורא (כברכות דף ז' א') אע"כ תפלת מוסף באמת שאני. ומ"מ אינגו נוח לי ויותר מסתבר לטעת רבינו על הא דהבית הטא"ח (סי' רפ"ו) בשם הרא"ש דהתפלל מוסף יוה"כ ביחיד כדי להתפלל בזמנה. מיהא גם דברי ע"ר אאמ"ר זצוק"ל צריכים ביאור. דלפי מה שהביאם אאמ"ר זצוק"ל דלתכמים דוקא בא"ע היחיד חייב בתפלת המוספין. אבל במקום שאין י' היחיד פטור. א"כ קשיא הלכתא אהלכתא. דאגן קי"ל כחכמים ואפ"ה פסקינן דתפלת המוספין אפילו שלא בא"ע כא"ח (סי' רפ"ו ס"ב) כלומר אפילו אין י' בעיר כלל. ואפשר דהגך לו רבינו הזקן דרכו נקודם לפרש המשנה בפירוש מיוחד כנגד הפוסקים. אמנם עייגתי בספר כנסת ישראל בממנה העתיק ע"ר אאמ"ר זצוק"ל החידוש הנ"ל בשם אביו. ורליתי וז"ל „בחב"ע ושלא בחב"ע. בחבר עיר מיותר לומר דגם במקום שיש חב"ע חייב יחיד שלא בחב"ע. דלא כר"י" עכ"ל. ול"מ הייתי מפרש כוונתו הקדושה באופן זה דלפי מסקנת הגמרא שגם כאן ג' דעות: א) דעת ת"ק אליבא דראב"י דאין תפלת המוספין אלא בחבר העיר. הייגו ביו"ד. הא ביחיד דהייגו שלא ביו"ד. אין תפלת המוספין כלל. ולדיעה זו עכ"פ בחבר עיר היחיד פטור (תדע דלא הזכירה הגמ' זה הדין לג"מ בין ת"ק לר"י). ב) דעת ר"י אליבא דראב"י. דאמר כל מקום שיש חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין. דמשמע הא שלא בחבר היחיד חייב. ואין כ"מ בין ת"ק אליבא דראב"י לר"י אליבא דראב"י. אלא דלת"ק במקום שאין שם חבר העיר. היחיד פטור. ולר"י חייב. אבל שניהם מודים. דלראב"י בחבר עיר היחיד פטור. ג) דעת חכמים החולקים על ראב"י. דסברו דאף בחבר העיר היחיד חייב בתפלת המוספין. וסברו ג"כ דאף במקום שאין חבר היחיד חייב בתפלת המוספין. ודקדק אאמ"ר זצוק"ל דמדלא אמרה המשנה בקיצור וחכ"א אפילו שלא בחבר העיר. ש"מ דגם במקום שיש חבר עיר חייב יחיד שלא בא"ע דלא כר"י. ומזותו לדעתי כמ"ש. דלרבנן לעולם היחיד חייב בין במקום שיש חבר העיר בין במקום שאין א"ע. ולהכי אי הוה נקטה המשנה בקיצור וחכ"א אפילו שלא בחבר עיר הו"א דלת"ק בהא פליגי ראב"י וחכמים. דלראב"י באין חבר העיר יחיד פטור ולחכמים חייב. ואתא ר"י למימר דאין פלגתא כזה בין ראב"י לחכמים. דאף ראב"י סבר דבאין חב"ע היחיד חייב מיהא אפילו חכמים מודים דבמקום שיש חב"ע היחיד פטור. להכי אמרה המשנה וחכ"א בחב"ע ושלא בחב"ע לאשמעינן דלת"ק הרבנן בתרתי פליגי על ראב"י חדא דסברי דאפילו בא"ע היחיד חייב. והב' דסברי דאפילו שלא בא"ע יש תפלת המוספין. ממלא דשייך לשון אפילו על כל לד בא"ע ושלא בא"ע. ולהכי לא הזכיר לשון אפילו כלל. והזכיר לשון המשמע לתרין אפי. א) דגם שלא בחבר איכא תפלת המוספין. ב) נכלל ג"כ בדבריו בחב"ע ושלא בא"ע. סבוה. דהיחיד. דנקרא שלא בחב"ע הוא חייב אפילו במעמד חב"ע. כלומר בצבור. כנ"ל לפרש דברי קדשו של אאמ"ר זצוק"ל טעלא אני מתיירא מקדושת מרן אאמ"ר זצוק"ל שפירשם בענין אחר:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ד'

פרק ד משנה א תפלת השחר אחר ק"ש לכתחילה **עד** שליש היום. ובדיעבד עד חצות. תפלת המנחה מאחר חצות עד שעה ורביע זמניי קורם צאת הכוכבים. וי"א עד שקיעת החמה: [**אב"י** וכבר הבאתי בפנים בפירוש ע"ר זצוק"ל דברי רמ"א בשם ב"י בשם אה"מ ורשב"א. דבשעת הדחק יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהייגו עד צאת הכוכבים. ובאמת צ"ע על דברי רבינו הרמ"א. דאני לא מצאתי בב"י ולא בחי' רשב"א ברכות. דמותר להתפלל עד צאת הכוכבים ומלבד דתר"י כתבו בפירוש איפכא. גם מרש"י שפי' במשנה עד הערב עד חשיכה. לבאורה לא משמע כן]. ורשאי לעשות כמי שירצה. רק לא פעם כך ופעם להיפך. [**אב"י** ועי' רא"ש ריש ברכות שמיקל גם בזה בשם ר"ת דלענין תפלת הקילו]. תפלת הערב כל הלילה. תפלת המוספין יוהר להתפלל קודם חצות דאם אח"כ נקרא פושע:

משנה ב אחר התפלה צריך לילך לבהמ"ד וקודם שיכנס יבקש מהקב"ה שיצליח בלימודו ולאחר שלמד יודה לר' על מה שלמד:

משנה ג בכל יום יתפלל תפלת י"ח. ובשעת הדחק סגי בשיתפלל ג' ראשונות וג' אחרונות ובאמצען הבינגו (וא"א לאמרה בחורף ובמש"ק). או לומר בכל ברכה שמאמצעית רק הפתיחה והחתימה:

משנה ד הרוטף תפלת י"ח או אומרה בלי חכנעה. אינה מקובלת:

משנה ה אם א"א לעמוד ולהתפך פניו למזרח בתפלת י"ח. יתפלל יושב רוכב ומהלך. ובאפשר לו יעמוד עכ"פ באבות. [**אב"י** וכשיושב על הבהמה והבהמה גם כן עומדת שרי]:

משנה ו יכוון בתפלתו כעומד בק"ק בין בדי ארון:

משנה ז תפלת המוסף חייב גם כשמתפלל ביחיד: [**אב"י** ואפילו בצבור כל יחיד ויחיד חייב להתפלל]:

ציונים

ז ר' אלעזר בן עזריה. נ' וחכמים אומרים. **מש"מ** שם פירוש רפ"ו פסיק ג:

ראשון לציון

[משנה ז] אלא בחבר עיר. בערוך ערך חבר מ' כתב בחבר עיר פירוש גדול העיר אשר יושבו אנשי כל הזקנים שנאמר כל אלה חברו. פי' אחר בצבור מקום שמתברין בו בני העיר להתפלל בו כו' ועי' יסל"מ:

תוס' אנשי שם

ז בחבר עיר. כתב הרמ"ע דלפי מ' שבערוך צריך לגרוס בחבר המ"ת בשוא פת"ח והבי"ח בפת"ח. מפני שהוא כמוך והוא על משקל זקן. מ"ש הבי"ח בעור"י ע"כ: בר"ב ד"ה **רי"א** כו' ואיכא בין ת"ק כו'. וה"ה דאיכא ביייהו דלת"ק לא בתקן תפלת המוספין אלא בחבר עיר ואף אם אינו רואה לעלות בתפלת ש"ץ כ"א להתפלל בעצמו אינו רשאי. ולר"י פטור בשפש"ץ מוציא אבל רשאי להתפלל בעצמו אם רואה שלא לעלות בתפלת ש"ץ. והא בהא תליא דבין דס"ל לר"י דגם היחיד חייב בה במקום שאין צבור. ממילא במקום שיש צבור אינו אלא **פטור** אבל מותר להתפלל **אם אינו** רואה לעלות בהש"ץ. (עי"מ):

פרק ה כובד ראש. פירש הר"ב הכנעה. וכובד ראש דרך משל הוא. כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האברים וכשמכביד אותו עליו כל האברים נכנעים ויושב בהכנעה. הר"י: **שעה אחת**. כתב הר"י אעפ"י שבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט הכא אינו כן אלא שעה ממש ומוכח לה מגמ': למקום. פי' הר"י שתהיה כוונתם כולה ברוממות המקום בלבד. ואין הפירוש שיכונו לתמירת התפלה. דאמאי קאמר למקום. לתפלה הל"ל עכ"ד. [*אבל במשנה שבירושלמי לא גרסינן למקום וא"כ יכול להיות הפירוש לתמירת התפלה]: **לא יפסיק**. בדבור דאינו הליכה לא מצינו בשום מקום שנקרא הפסק. כ"פ ר"י: **ב מזכירין**. עיין מ"ש ריש מסכת תענית: **גבורות גשמים**. כתב הר"ב דכתיב עושה גדולות *)עד אין חקר. והתם כתיב ברא קלות ארץ וגו' אין חקר (ישעיה מ) וכתיב

פרק ה אין עומדין. מתוך כובד ראש. הכנעה ומורא דכתיב (תהלים ב) עבדו את ה' ביראה ועבודה זו תפלה היא: **שוהים שעה אחת**. במקום שבאו להתפלל: **אפילו המלך שואל בשלומו**. ודוקא מלך ישראל אבל מלך עובד כוכבים פוסק שלא יהרגנו: **אפילו נחש ברוך על עקבו**. דוקא נחש ברוך פעמים היו עשך אבל עקרב או אפעה מן הדביר שודאי עשכים וממיתים פוסק: **ב מזכירין** גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח. ומפני שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב (איוב ה) עושה גדולות *)עד אין חקר הטותן מטר על פני ארץ משום הכי קרי להו גבורות גשמים: ושאלה. ותן טל ומטר

פרק ה א אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש א). **חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת** ב) **ומתפללים כדי שיכונו את לבם למקום** ג). **אפילו המלך** ד) **שואל בשלומו לא ישיבנו** ה). **ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק** ו): **ב מזכירין גבורות גשמים** ז)

בתחיית

ה"ג. למקום. בירושלמי נ"ג ובמשנ"ג שיכונו לבם לאביהם שבשמים. גבורות. נ"ו ול"ש גבורת:

תענית: גבורות גשמים. כתב הר"ב דכתיב עושה גדולות *)עד אין חקר. והתם כתיב ברא קלות ארץ וגו' אין חקר (ישעיה מ) וכתיב

מלאכת שלמה

פרק ה א כובד ראש. בברייתא בבלי וירושלמי פלינא אמתניתין דבעינן נמי מתוך דברי תורה ולהכי מהגין לומר זמירות ואחרי קודם תפלה וגמ' בברייתא נמי גרסינן אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה כגון הסיא דר' זירא דבעות ישראל אמרינו וכו' וה"ל גרסינן תו בברייתא בגמ' אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך גאולת מצרים לתפלה או סמוך לתפלה לדוד שהוא שבח ותנחומין כגון רצון ירצה וכגון שומר ה' את כל אוהביו וכתבו תוס' ז"ל דכותייהו קי"ל: שוהין שעה כו'. כתב ה"ר יונה ז"ל ואע"פ כו' הכא אינו כן אלא שעה ממש דהכי אמרי' בגמ' היו שוהין שעה א' קודם תפלה ושעה אחת בתפלה ושעה א' לאחר תפלה ומאלו התם כיון שכך היו שוהין בכל תפלה ותפלה ותורתן ומלאכתן אימתי נעשין ומהדרין מתוך שחסידים הן תורתן מתקיימת ומלאכתן מתברכת(ועלע"ל דמלא קתני היו שוהין שעה א' קודם תפלה גרעוז לנו מ"ש בגמ' שהיו שוהין שעה א' קודם תפלה ושעה א' בתפלה וכו' וז"ש היו שוהין שעה א' ומתפללין ג"כ לכה"פ שעה א' הגזכרת דו"ק)כדי שיכוונו את לבם למקום כדי שיהי' לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העוה"ז והבלותיהם כי כשיהיו לבם מהבלי העוה"ז ויהיה בכוונתם רוממות ה' תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום ע"כ. ואמרי' בגמ' דהאי דהיו שוהין שעה א' וכו' אסמכוה אקרא דכתיב אשרי יושבי ביתך והדר עוד יהללוך סלה: ואפי' נחש כו'. פי' בס' לבוש תכלת סי' ק"ד סעיף ג' וז"ל ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק לדבר כגון לומר לאחר שישרינה אבל ללכת ממקומו לנענע רגליו כדי שיפול הנחש מרגליו מותר שאין זה הפסק ע"כ והוא לקוח מדברי ה"ר יונה ז"ל שהכתוב בסמוך. וכגמ' וירושלמי דוקא נחש אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד להזיק יותר ולשון הירושלמי משום דמחיא בתר דמחיא. ובכ"מ שפוסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש ואם בג' אחרונות חוזר לרגה. ובירושלמי אפילו נחש אם היה בא כנגדו מתרחק לגד אחר פי' שהוא כעוס. וכתב עוד ה"ר

יבי תפארת ישראל בועז

פ"ה (א) א) בהכנעה ובכפיפות ו"ל ממש מעט [מ"ת נ"ל] : ב) בכ"מ שעה ל"ד. והכא דוקא : ג) ברוממות הקב"ה : ד) מלך ישראל דוקא : ה) ודיבור הוה הפסק. ולא הליכה במקום הערך : ו) דוקא בליכה סכנה. וקי"ל דבהפסיק בשתיקה. בשהה כדי לגמור כולה מרישא לסופה [כמגילה דף י"ח ב'] כל חד וחד כי אורחיה חוזר לראש. ואם לאו חוזר לתחלת ברכה שפסק בה. ובפסק בג' ראשונות או אחרונות. בכל גוונא חוזר לתחלתן [מ"ת ק"ד] ובהפסיק בדיבור. אם בשוגג דינו כשתיקה. ואם במזיד. בכל גוונא ובכל מקום חוזר לראש [שם ק"ד] (ב) : ז) מוריד הגשם ומקרא גבורת גשמים. ולא כח גשמים. דכל כח היינו במין דבר אחר המתגבר נגד הפעולה. משא"כ גבור היינו שהתגבר נגד דבר אחר שראה להתגבר ולהתנגד נגד הפעולה. וכן הוא עם הגשמים שיורדין בגבורה נגד מדת הדין המקטרג דלפעמים עבדא רחמא כרים לא שוויי'. ואפ"ה רחמיו יכבשו כעסו מעל בני עולם. וכן כתיב ותתן לחם לכל בשר. ר"ל אפילו מי שהוא רק חתיכת בשר בעלמא ואינו ראוי להקרא אדם. אפ"ה הקב"ה

(א) אין עומדין אב"י לפי שצריך להתפלל בעמידה נקיים לשון אין עומדין. ועוד דאין עמידה אלא תפלה כברכות (ב"ו ב' ודל"ו ב') וא"ל דמשום דתכלית השכל הוא שיתעטף תמיד וישוטט בדרישותיו ובעיונו אל כל עבר ופנה. וכאשר הוא קבוע במחשבה אחת בלי שיכול להתפרד ממנה ח"ש הוא רל"ל חולי רע (פיקסא א"ר). והלב אדרבה חלישותו הוא. באם הוא משוטט בהרגשתו וחפלו ותאותו אנה ואנה. ואין לו מדות קבועות. והתפלה באם ניתן לו עמידה וקביעות מקום. וקיבוץ הרגשותיו לנקודה אחת להכי נקראת תפלה עמידה: (ב) אב"י בספרי פרשתי המשנה בדרך אגדה. נאה ומתקבל. כי יודע שכלי הכסה למרחוק הנקרא פערספעקטיף או פעלאסקאפ מורכב משני מיני זכוכית החתוכים כעין עגולים וקבועים זה לפנים מזה. האחד הוא מגדיל

---

*) כ"ה בד"ק אבל בד"ו ואין חקר וכ"ה בד"ו וכוא הגהון ע' בל"ע אבל אבל דק הר"ב לכתוב מלא וגו' אחר מלא חקר. *) בד"ו ואין חקר.

ל' בקשה: בברכת השנים. מתוך שהן פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה: והבדלה. במוצאי שבת: בחונן הדעת. שהיא ברכה ראשונה של חול. וכירושלמי אמרו מפני מה תקנו הבדלה בחונן הדעת שאם אין דעה הבדלה מנין. וכן הלכה: **ג** על קן צפור יגיעו רחמיך. כמו שהגיעו רחמיך על לפור וגזרת לא תקח האם על הבנים כן חוס ורחם עלינו: משתקין אותו. שעושה *)מזוזותיו של הקב"ה רחמים והן אינן אלא גזרות מלך על עבדיו: ועל טוב יזכר שמך. משמע על טובתך עודה לך ועל הרע לא עודה וסרי אנו חייבין לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה: מודים מודים. דמיתזי כמקבל עליו שתי אלוהות ומפרש בירושל' הלא דתימא בלבור אבל ביחיד אינו צריך לומר מודים מודים. ושואלין הגשמים ט) בתחיית המתים ח). בברכת השנים י). והבדלה יא) בחונן הדעת יב). ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה יג) רבי אליעזר אומר בהודאה יד): **ג** האומר על קן צפור יגיעו רחמיך טו) ועל טוב יזכר שמך טז). מודים מודים יז) משתקין אותו יח). העובר לפני התיבה

ח"ג. ושואלין הגשמים. נר"ב ושאלה וכ"ה במס"ב ונד"ל ושואלין את הגשמים. בהודאה. נל"ב בהודייה:

וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה (תהלים סה). גמ' ריש תענית. וכתבו התוס' ולא נקט כח גשמים או גדולות גשמים משום דבגבורה איכא כח ואיכא גדולה. מ"מ משום דהברכה מתחלת בגבורה: בתחיית המתים. דתניא ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא) איזהו עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה ונתתי מטר ארצכם. גמרא פ"ק דתענית. ודתקנו בתחיית המתים כתב הר"י שכמו שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם ע"כ. [*ומירושלמי הוא]. והיינו כמו דאמרינן בגמרא שקולה כתחיית המתים: ברכה רביעית. ולא יכולה בחונן הדעת והכי אמרינן בגמרא דלעיל (דף כט.) דלרבי עקיבא תשרי הויין: בהודאה. פירוש קודם שיחתום ברכת מודים ונוטמו מפני שמודה לשם שזיכה אותו להבין ולהבדיל בין קודש לחול. הר"ר יונה: **ג** האומר על קן לפור וכו'. ושמיה גם כן סוף מסכת מגילה. וטוסף שם בבא דוברכות טובים ולא מלאתי בשום נוסח משנה דהכא. אך בסדר שבגמ'. וכן ברי"ף איתא כמי הכא: על קן לפור וכו'. פי' הר"ב כמו שהגיעו רחמיך וכו' כן חוס וכו'. כ"כ הרמב"ם וז"ל רש"י האומר בתפלתו וכו' וטעמייהו דוקא בתפלה שכשאומר בתפלה מחליט הדבר ולהכי משתקין אותו מה שאין כן דרך דרש או פשט וכן בגמ' ההוא דגחזי וכו' ואמר וכו' כלומר שהיה יורד לפני התיבה: **משתקין.**

כתב

מלאכת שלמה

*) בל"א מזוזותיו ובגמ' מזוזותיו ופרש"י מצוותיו.

ה"ר יונה ז"ל ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפ"ה יכול לעכב כדי שיקיימו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום ע"כ משמע מדבריו אע"פ שאינו בא כנגדו דאמרה מאי אתא לאשמעינן אפי' מן הירושלמי. ואפשר שכשהוא בא כנגדו ס"ל דמפסיק אפילו בדבור והיינו שכתב בסוף לשונו ומיהו היכא דאיכא סכנה מפסיק בכל ענין ע"כ. וכתב הר"ם שירילי"ו ז"ל והא דתני נתן בהדי מלכות במדרש ילמדנו מפרש טעמא מה ראו חכמים להקיש כריכת נתן למלכות אר"ש בן פזי קולה כנתן יבך מה נתן מלאתם והורג אף מלכות רומי מלאתם והורגת ד"א מה הנתן הולך מעוקם אף מלכות רומי מעקמת דרכיה ע"כ: **ב** בתחיית המתים. כתב הרא"ש ז"ל אנא קבעו חכמים מקום להזכרה בתוך הברכה אנא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים אנא שהגו העולם לאמרה לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים נלכלים ופרנסה אבל אם לא אמרה לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה ע"כ: ברכה רביעית כו'. קודם חונן הדעת אומרה ברכה לעצמה וחותם בה המבדיל בין קודש לחול: ר"א אומר כו'. במס' ברה קאמר התם דר' חגיא בן גמליאל קאי בשיחתיה דר"א אבל משום אמותיו א"ר חגיא בן גמליאל התם הבדלה בחונן הדעת: **ג** האומר יברכוך טובים ה"ז דרך המינות. יש ספרים דלא גרסי ליה הכא רק בסוף מס' מגילה בלבד אבל ה"ר יונה ז"ל גרים ליה וז"ל האומר יברכוך טובים וכו' י"מ שר"ל הטובים שהם הצדיקים יברכו אותך אבל לא הרשעים וזהו דרך המינות שנראה שהצדיקים בלבד יברכו לכבוד ה' ולקלוסו ולא הרשעים וע"כ אינם חייבים לברכו ואינו כן שכל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא וכולן חייבין לברכו. וי"מ טובים אותם שהשפעת להם טובה שאמרה תורה ואכלת ושבעת וברכת שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים ע"כ. וגם בהרא"ש ז"ל איתיה וגם בפי' ה"ר יהונתן ז"ל כ"י איתיה וז"ל האומר יברכוך טובים כלומר כטוב לב האדם באכילתו דהיינו כשהוא שבע כדכתיב ושבע לחם וגויה טובים ה"ז דרך המינות שאומר קרא כתיב ואכלת ושבעת וברכת אבל לא בכזית וכביצה ומצוה לברך אפילו בכזית וכביצה ע"כ וכן פי' ג"כ שם בפרק בתרא דמגילה: על קן צפור כו'. עי' במ"ש ס"פ בתרא דקדושין ור"פ בתרא דחולין. וכירושלמי אית תנאי תנו עד קן לפור בדלי"ת וטעמא דמשתקין כשאומר עד שיהיו קנבה למדותיו של הקב"ה עד קן לפור הגיעו רחמיך ע"כ ולגירסתנו דגרסי' על בגמ"ד כבר פי' פעם א' ר"ע ז"ל ועוד איכא תו מאן דמפרש בגמ' מפני שמע"ל קנאה במעשה ברא"שית לומר על אלה חס ולא על אחר בריותיו: מודים מודים כו'. וה"ג אמרינן בגמ' גבי ק"ש האומר שמע שמע משתקין אותו וה"מ כדאמר מילתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש

יכין תפארת ישראל בועז

הקב"ה נותן לו לחמו. כי לעולם חסדו אע"פ שאין האדם ראוי להטובה: ח) דתחה"מ וגשם דמו להדדי. וקיי"ל [שם קי"ד]באמרו בקיץ. אם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה וכסיים הברכה חוזר לראש התפלה. ובלא אמרו בחורף. אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש לומרה שם. והתחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה. וקיי"ל נמי דבין במוסף ר' של פסח. ובין במוסף שמיני עצרת. הקהל אומרים משיב הרוח: ט) ותן טל ומטר: י) ברך עלינו. דאע"ג דברך עלינו הוא תפלת פרנסה וזה אינו תלוי בגשם ברכה. דהרי אר"י נהוראי דהוו מזדבנן ד' סאין בסלע ואפ"ה הוו נפישין נפיחי כסף בטבריא. מדליה איסר [ב"ב דל"ח כ']. אפ"ה שייהן לריכין מאד לאדם ודמיין אהדדי. וקיי"ל [ח"מ קי"ד] באמרו בקיץ לא לא אמרו בחורף. בזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברך עלינו. ולאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה. ובזכר בחורף אלא אמרה. קודם שומע תפלה. כוללה שם: יא) אתה חוננתנו: יב) דאם אין דעת הבדלה מנין. והכי קיי"ל [ח"מ רל"ד ורל"ח] ובאם שכחו אינו חוזר לראש. אבל אסור אפילו במלאכה קלה כהדלקת הנר [אבל עלטול הנר מותר] עד שיבדיל על הכוס. לו עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול. והא דהזכיר תנא ברכת השנים קודם הבדלה. היינו משום דלא בעי לאפסוקי בהבדלה דאית בה פלוגתא. בין כל הנך ההוספות שבברכות שמ"ע שהזכיר במשנה: יג) והותם ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול ואחר כך יאמר אתה חונן [כש"ס כ"ע]: יד) קודם ועל כולם: טו) בשלוח הקן. כן הרחם עלינו. ובאמת לאו מלד רחמנות הוא כן הקב"ה. רק חוקה היא: טז) והרי מברכין עה"ר כשם שמברך על הטובה: יז) מחזי כב' רשויות: יח) מיהו ביחיד מותר (**ג**). ואפילו

עליו שאנו עובדים אותך. וכזה מתוק לאדם אומרו יגיעו רחמיך דאי אתקן לפור קאי הא"ל מגיעים רחמיך וכ' הירוש' מוכח כמו שפי' דז"ל ר"י בש"ר סימון בקורא תגר על מדותיו של הקב"ה על קן לפור הגיעו רחמיך ועל אותו כאים לא הגיעו רחמיך. ע"כ. (ס"ל): רוי"ש ד"ה על קן לפור כו' דרך דרש. וכן בעל עוב זכר אמר לומר דרך דרש דעל הטוב מכר שמו של הקב"ה ולא על הרע ש"ד. והרבה פסוקים דקדקו כו"ל על כלל זה שאין הקב"ה מזכיר שמו על הרע. (הו"ע): ד"ה כשתקין כו' כמ"ד אין מעם לשום משה. פי' דלא כר"ש דדרש טעמא דקרא. אבל אין זה נראה דלא אמרו דרש טעמיה דקרא או לא דרש אלא היכא דנפקא לן לענין דינא ועפ"ע ד"ש. (ע"ח): בשנה **מודים** הו"ל ומודים מודים כו"ו כמ"ש ועל טוב וכו' אלא נראה דקתני הכי לספרינו מהכ' דלעני' דאינהו אהדדי לומר בתפלה בין ביחיד בין בצבור מאחר מודים

ציונים

ושואלין. מ"ר' שם הגמ"ו סמנ שם פול שו"ע שם פ' ק"ד סעיף ח': בחונן הדעת. מ"ר' שם הנ"ל יב סמנ שם שול ושו"ע שם פ' ולא סעיף ח: ר"ג: אומר. כב. נלה חז: **ג** על קן צפור. נג: מגילה כה. מ"ר' שם ס"ש הנ"ל סמנ שם: מודים מודים. מ"ר' שם הנ"ל סמנ שם שול שו"ע שם סימן קכ"ד סעיף ג':

תוספות חדשים

[בר"ב ד"ה] מודים מודים וכו'. אבל ביחיד תחנונים שם וכו'. ובעזר ומ"ש פ' ס"ח וסי' קכ"ח לא פסקו כן עי' בב"י הטעם: (ממוהרש"ח ז"ל)

ראשון לציון

מ"נ[תי"ט ד"ה] משתקי כ' הר"ב כו' כלומר זו המלה (וא"ל) כיולא בה כו' לולי ג"ל וה"ל כיולא בה:

תוס' אנשי שם

במשנה ושואלין. מדקאי בגשמים סיים מילי דגשמים. ושוד דבהבדלה צריך להתיך בפלוגת'. (סו"ע): והבדלה. הו"ל ומבדילין כמו בחיוך אלא נראה דאי תנא הכי הוה משמע דאין שם הבדלה אחרת אלא זו שאומרים בתפלה להכי קתני והבדלה כלומר ההבדלה ש"ל לומר על הכוס אומרה ג"כ בתפלה בחונן הדעת. כדמסי' כש"ס דהמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. אבל מד' הר"ב נראה דגרס ממי ושאלה ברכת הגשים וכ"ה הגי' בש"ס. ולפ"ז יל דמזכירין דרשת אכולהו קאי כלומר מזכירין שאלה כו'. אך רש"י ג' כני' הספר. (ס"ל): בר"ב ד"ה בחונן הדעת כו' ובירוש' כו'. לא ידענא ל"ל לנקט הירושל' כיון דה"נ מבואר בש"ס דילן אר"י מתון שהיתה קבועה בברכת חכמה ופירש"י שתכם יודע להבדיל בין קדש לחול וכין עמא לעהול. (ס"ל): תוי"ט ד"ה ברכה רביעית כו' בגמ' דלעיל. לא ידענא למה הוצרך להתיך דאיתו עד פ' דלעיל כיון דבסוגיין אמתני' אמרינן נמי הכי. (ס"ל): בשנה ר"א. הא דמאחר ר"ל לר"ע אע"ג דאיתו רביה. משום לר' דבריו קבוצין יותר לדברי ת"ק לאומרה אבל ת"ס אבל ר"ל מרתיק עובא בהודאה. ודע דבש"ס הוי בעי מימר נראין דברי ר"ע ני"ע שהל במו"ל ומסיק רב יוסף דבריו ע' נמי אומר בתוך ברכה רביעית ודודינו כו'. (ס"ל): **ג** בר"ב ד"ה על קן כו' כמו שהגיעו כו' נראה לפי זה מ"ש על ר"ל בגלל כמו והקרבתם על אלתם שפירש"י בגלל אלתם וכן רבים וה"ל שאומר בגלל הקן לפור מוכח שיגיעו רחמיך אליו. דכשם שחסת על קן הלפור כן הש"ם הוא שפרחם

כתב הר"ב שעושה מלותיו של הקב"ה רחמים וכו'. לפון הרמב"ם ואין הדבר כן שאינו היה מדרך רחמנות לא לזה לשחוט חיה או עוף כלל אבל היא מצוה מקובלת אין לה טעם ע"כ. כלומר זו המצוה וא"כ כיונא בה. וז"ל בפ"ט מהלכות תפלה [שמות] אלו גזירות וכו': אעפ"י שבספר המורה חלק ג' פרק מ"ח נראה שהוציא זו המשנה מהלכה ודאתיא כמ"ד אין טעם לפוס מצוה. והר"ן פרק ד' דמגילה מ"ע כתב ואינן אלא גזירות כלומר שאינן רחמים במקום הזה שהרי התיר הכתוב שחיטתה ואכילתה אלא גזירות בלו' שאינן מטעם הזה של רחמים ואין אנו יודעין טעמן ע"כ. [*והרמב"ן בפי' החומש בפרשת תצא כתב שהטעם ללמד אותנו מדת רחמנות ושלא נתאכזר וכו'] : ד' ואם הבטחתו וכו'. כתבו הגהות מיימוני והטעם כדי שלא תתבטל נשיאת כפיס אבל אם יש שם כהן אחר שישא את כפיו לא יעבור את ידיו ואפי' אם הבטחתו וכו'. *וכ"כ הר"מ ע"כ: והלכך לא התירו בעובר לפני התיבה לענות אמן אפי' אם הבטחתו וכו' דסתמא תנן לא יענה וכו' דדוקא משום בטול נשיאת כפיס התירו בסיפא באם הבטחתו. [*והנה בספרי בספר לחם חמודות בפרקין סעיף כ"ב כתבתי דמשום שהראו לי במדרש רבה פרשת כי תצא דלמדוש רבותינו שטוה אמן באם הבטחתו וכו' לכך חזרתי לומר דמתני' לרבותא דהפסק גדול כמו נשיאת כפיס דשאי באם הבטחתו וכ"ש

מלאבת שלמה

וכופלו ה"ז מגונה אבל שתוקי לא משתקי' ליה וה"ל נבי מודים מודים האומר מודים אנחנו לך כולו פעמים ה"ז מגונה בנבד. וי"מ בהפך דאכפל הפסוק כולו לו כל מודים משתקינן ואכפל מלה לא משתקינן: וטעה. פי' שאינו יכול לזכור סוף הברכה בשום ענין. ה"ר יהונתן ז"ל: מתחלת הברכה שטעה בה. כלומר אע"פ שלא טעה אלא בסוף צריך לחזור מתחלה שקריאת אותה הברכה ממתן דליתא דמיא. ובירושלמי מפרש דברכת יוצר אור אם טעה באופנים או מאופנים עד סוף הברכה א"ל לחזור אלא מלאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה הוי ה"ר יונה ז"ל ובטור או"ח סי' כ"ט מפרש שצריך לחזור מן הקדושה ואילך ופי' דברי מהר"מ איסרלן בספר ס"ע דהיינו שמתחיל מקדושה ואילך ע"כ. וכתב בספר נטע תכלת שם סי' כ"ט סעיף ה' וז"ל ואם טעה מקדושה ואילך אין הכני צריך להתחיל אלא מקדושה ואילך דהיינו באופנים אם טעה באופנים ואם טעה משם ואילך מתחיל מלאל ברוך כו' אע"פ שבשאר ברכות שטועים בה צריך הכני להתחיל מראש הברכה שטעה הראשון שאני הכא שהקדושה תבינא בסוף הברכה וכן אם טעה או נסתתק באופנים וכן אם טעה אחר מלאל ברוך הוי פסוק ברוך כבוד ה' ממקומו כסוף ברכה שהוא שייך לפסוק של קדושה ומתחיל מלאל ברוך ל"ל ע"כ. ויש נורסין מתחלת הברכה שטעה זה וכ"כ בגמ' וקאי אשליח צבור ופי' רש"י ז"ל מתחלת הברכה שטעה זה. אם לגא א' מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה ברכה שלגא זה ואומר משם ונהגו ע"כ. ופי' ה"ר יונה ז"ל דהא דתנן יעבור אחר תחתיו זהו לפי שעה אבל אין מסיריו אותו מש"ל ע"כ. וכתב ב"י שם סי' קכ"ו דמשמע מדברי שאם טעה בברכת המינים מסלקין אותו מש"ל. ואם טעה בכל הברכות כולם אמר רב בנמ' דאין מעלין אותו ופי' הרשב"א ז"ל דהיינו דוקא בשיודע לחזור למקומו שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן הכא במתני' וכתב ב"י שם שכן דעת הרמב"ם והטור ז"ל אבל

יכין תפארת ישראל בועז

כירושלמי: יט) אף שכל שא"ל שיתפלל לעבור ישרב קלת. הכא לא ישרב. מפני נגאי ההפסק: ב) בסוף כל פסוק: (בא) שלא יתבלבל: (בב) כתב ע"ר הגאון זצוק"ל. דמדל"ק אפילו אין שם וכו'. משמע כהגמי"י דנס במובטח. לא מהני כ"א באין שם כהן אחר. ויקחני אם במליעתא. משום מובטח דסיפא. מיהו בב"כ הקילו במובטח כדי שלא תתבטל נ"כ. אבל בענין עניית אמן אף במובטח לא יענה. וי"א דנס אמן דשאי לענות מוהגין שהחזן אומר ויקרא ה' אל דתיש וחנון. עכ"פ הרי אומר ב' ה' אל דתיש וחנון. ע"כ דוקא בעבור אחור. אבל ביחיד לדך רצו הוא. וכן משמע מסתימת הר"ב כאן. ולדך שיר אפילו בעבור מותר. וכהגל (כסוכה דף ל"ע) וכ' ת' י' ה' וכמו שהערני י"ל הרב הגביר מהו' מיכל בערענד מהעובר נ"י. וכן בשירת הים רגילין לכפול ה' ימלוך לעולם ועד. ומה שאומרים בעבור קדוש קדוש ה' צבאות נ"ל עמי דשרי מלהוא שירת המלאכים. מיהו יש לתמוה על מה שאומרים באל מלך יושב ה' ה' אל אדך אפים. ואפילו למ"ש הרא"ש בפ"ק דר"ה. שיש אפילו שמות הקדושים רצופים. וכמ"ש אל אלהים ה' דיבר

וכ"ש לענייה אמן. אך עתה שבתי וראיתי *שאין למדין הלכה ממדרש רבות. שהרי ברבות פרשת בראשית סוף פרשה ח' מייתי למתניתין דסוף פרק ו' דיבמות דריב"ן אמר שעל שניהם הוא אומר פרו ורבו ואומר עליה ר' ירמיה ורבי יצחק בר מריון בשם רבי חנינא דהלכה כותיה ואכן לא קי"ל הכי. וכן בירושל' פ"ב דפאה הלכה ו' רבי זעירא בשם שמואל אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמ'): **ה** ששלוחו של אדם כמותו. וילפינן ליה מדכתיב (שמות יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל דודאי לא היו שוחטין כל ישראל אלא שליחו של אדם כמותו.

ר"ע מברטנורה

כלומר אם בטוח הוא שלא תהא דעתו מטורפת מאימת הדבר: **ה** אם שגורה תפלתי. סדורה בפי במרולה ואינו נכשל בה: שהוא מטורף. שהתולה *)מטורף כמו אך טרוף טורף (בראשית מד). פי' אחר לשון טורפים לו תפלתו בפניו (בגמ' ה). כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת:

הר"י [*ועיין מ"ש ברפ"ב דקדושין: שגורה. פירשהיו בפ' ד' משנה ג']: שהוא מטורף. מ"ש הר"ב לשון טורפים לו וכו' כלומר התפלה שהתפללו עליו טרופה ומטורדת ממנו. וזה לשון רש"י שהוא מטורף התולה לשון טורפין וכו' כלומר התפלה וכו' נראה שזה שכתב כלומר התפלה לא להסביר פי' המשנה אלא פי' דטורפים הסביר. [ויותר נראה לי דבפירש"י חסר וכל"ל שהוא מטורף התולה לשון

רשאי: ה המתפלל וטעה סימן רע לו. ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו. מפני ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת כו'. אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה כו') תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

ה"ב. אמרו עליו. נ"ל נ"ב פלא פנ"ו. כשהיה. נ"ל שהיה. החולים. ואומר. נ"ל התולה. היה אומר. חי וזה מת. נ"ל יחיה וזה ימות:

לאחר לשון טורפים וכו' וטעות כזה מצוי שילג הסופר התיבות הדומות זו לזו כגון הכא שדלג מתיבת לשון לתיבת לשון]:

*) נ"ל מש וכ"ה בפי' פר"ש.

מלאכת שלמה

רשאי. כדי שלא תתבטל נשיאת כפים וכתב בב"י שם דמתני' לא נתחלת לגומר הקנתא ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו. אבל אה"נ שאם המקרא כוון בכל התפלה מתחלה ועד סוף הוא מסיים שיש שעלם ושפיר דמי ליטא כפין הש"ל אע"פ שאינו מובטח ע"כ ועי' מש"ל בסמוך: **ה** המתפלל וטעה כו'. הייט דוקא באמת ולא פליני לשני דגמ' אהדדי עי' בה"ר יונה ז"ל וה"ג בגמ' מונחת המתפלל וטעה אהייא אמר רב ספרא מנוס חד דבי רבי באמת. אוכא דמתני לה אגרייתא למתפלל צריך שיכוין את לבו בכולו ואם אינו יכול לכוין את לבו בכולו יכוין את לבו באחת אהייא אמר רב ספרא מנוס חד דבי רבי באמת. וגגע"ל דמדלא קתני במתני' המועה בתפלתו סימן רע לו הא דמסמע להו לבעלי התלמוד דקאי אברכות דאמת די"ח ומש"ה קא בעו אהייא כלומר ודאי ידענא דמתני' דקתני סימן רע לו אברכות דאמת דוקא קאי מדלא קתני המועה בתפלתו דכתיבנא. מיהו הא קא מיבעי לן אי קאי אכולהו ג' דאמת או דוקא אחת וא"ת לאחת אי ניחי דדילמא ברכת תחית המתים או ברכת קדושת השם עדיפא. ותירץ המתרץ דלעולם לא קאי רק על דאמת דהייט ברכת אמת. וגגמ' בבבלי וירושלמי אריב"ל אם עשו שפתותיו של אדם תועבה יהא מבוטר שמשמעה תפלתו מה מעם טורא ניב שפתים שלום שלום וגו'. (וכמ' הפרפראות בפ' עקב בפסוק ואתפלל אל ה'. מה' וגו' עד ובזרועך הנטויה שהוא סוף התפלה כ"ח תיבות שמלא חן לפניו ושמע תפלתו וחנו טורא ניב שפתים טוב כתיב ע"כ) והוא דאיה נמ"ש ר"ח בן דוסא אם שגורה וכו' שפי' רש"י ז"ל ותחנתי טבעת מלבי אל פי כל מה שאני רוצה להתריך: **ואם שליח צבור הוא.** הר"מ די לומאנו ז"ל נקד שליח הש"ן

יכין תפארת ישראל יכין

במובטח. וכן כ"ל מלד כ"ש: בב) ולא אמר זה יחיה וזה ימות שלא לפתוח פיו לשטן אלא אמר זה מת בדרך שאלה. מ"ל כ"ל דאמר ל"ד. אלא חשב.

כמו וימאר המן בלבו. והבינו מתוך תנועותיו שתולה מעורף הוא: כד) שלוחה וסדורה: כה) התולה:

דהגא שהוא בלשון זכר דקאי על כללות הענין וס"ק שדבר אותה תפלה או ענין אותה תפלה מקובל. (רמ"ז): הרי"ש ד"ה שהוא מעורף. מ"ש הרב ט' לפי הלשון שלפנינו אינו מיושב לשון מ"ש דסו"ל כתב הר"ב כיון שעל דברי הר"ב אינו מפרש כלום אבל בד"ש בלשון אבל הכא נראה שזה שכתבו ט' אלא פי' דטורפים אבנו דבמשנה בפי' שהתולה מעורף ע"כ. מבואר שע"ש לשון רש"י לא לפרש גם דברי הר"ב כן דגם לפי' האחר של הר"ב הפי' במשנה שהתולה מעורף אלא שטורפים שבגמ' הפי' שהתפלה טרודה מהתולה ומעורף שבמשנה הפי' שהתולה טרוד מהתפלה. אבל במבדורת נתבאר שנראה לו יותר לומר שם"ש ים בכש"י ושגם נרש"י לפי' אחר גם במשנה מעורף לא קאי על התולה אלא על התפלה לא על הענין כמ"ש המש"ר מיקון גם את הלשון של הס"ד שיסיים מוסב על רש"י לחוד ולא על הר"ב ומכח לאחר גם את לשון מ"ש שכתב בתחלת הדבור ונכון *

הלכתא גבירתא כללא דפרק ה'

פרק ה משנה א המתפלל י"ח יעמוד בהכנעה ובכפיפת ראש קצת. ויחשוב מקודם בשפלות עצמו וברוממות ה'. ולא יפסיק בדיבור רק במקום סכנה. ובשמעו קדושה ישתוק ויכוין לשמוע עד כבוד ה' ממקומו. ואם הפסיק בשתיקה לדבר הול אם שהה כדי לגמור כל השמונה עשרה מתחלתה לסופה. הוזר לראש התפלה. ואם שהה בכדי לגמור הברכה הוזר לראש הברכה. ובהפסיק בדיבור אם בשתוק דינו כבשתיקה. ואם בטוד בכל נוגע ובכל מקום הוזר לראש התפלה. מדו בב' ראשונות וג' אחרונות אפילו הפסיק בשתיקה כדי לסיים אוהה ברכה הוזר לראש:

משנה ב בחרף אומר משיב הרוח באתה גבור. ובשכחו וגזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אומרה שם. ובהתחיל אתה קדוש חוזר לראש. ובאמרו בקיץ בלא סיים הברכה. הוזר לאתה גבור. ובסיים הברכה הוזר לראש. ובחרף אומר ותן טל ומטר לברך עליו ובלא אמרו בחרף או אמרו בקיץ אם קודם שסיים תפלתו הוזר לברך עליו. ואם כבר עקר תליו בסוף התפלה הוזר לראש. ואם נזכר בחרף קודם שהתחיל רצה כוללו בשומע תפלה. או גם אחר שסיים שומע תפלה. במוצאי שבת אומר אתה חוננתנו באתה חונן ובלא אמרו כוללו בשומע תפלה ובשכחו גם שם אינו חוזר רק אומר אז במלאכה דאורייתא קודם שיכדיל:

משנה ג אומר להכפיל שום פסוק בצבור רק בדרך שיר כבהלל שרי. מי שאומרים לו שיעבור לפני התיבה יסרב קצת. רק בהוכרח העומד שם לעבור מהתיבה יאמר מי שירצה לעבור לפני התיבה מפני כבוד הצבור. ויתחיל בתחלת הברכה שהפסיק הקודם:

משנה ד העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר ברכת הכהנים. ואם הוא כהן לא ישא כפיו רק במובטח שלא יטמא. אבל לא יעלה לדוכן רק יהפוך פניו לצבור וישא כפיו. ואף על גב דאין הילוך הפסק. עכ"פ הרי אפשר בלא"ה:

משנה ה המתפלל וטעה סימן לו שלא ישמע תפלתו. אפילו ש"ץ כשמתפלל לפני התיבה. אף על גב דכתיב חן אל כביר לא ימאס:

ציונים

ה המתפלל. נה:

ראשון לציון

[בסה"ד] אין למדין כו' ולא מן התוספתות אלא מן הגמ'. בהגהות יכל"מ הארכתי לבאר דאין כלל זה נמסר אלא מיהו דמליגא בש"ס דילן הביאו לו שיאלא מן הכלל ממקומל לגו דהלכתא כפלוגי נגד פלוגי וכן בענין דכבא דמפסיק בש"ן לתקנות יבריך וכן כל מלה ומלה לבחנים. אין לנו ראיה לזה אלא מן המדרש שבביאו תוס' ברכות לד: ד"ה לא יענה כו' דיש במדרש אמור לפס מלמד שהשליח צבור אומר לפס על כל דבור ודבור כו' (ומה שנרשם ברש"י שם כדאמר בסוטה ד' ל"ש עשות מדמן וכ"ל כדאמר במדרש כי בגמ' ליתא): משנה ה [תוי"ט ד"ה] ששלוחו של אדם כו'. ויותר נראה לי דבפירש"י חסר וכל"ל שהוא מעורף כו'. וכש"ם דפוס פ"ש דמיין שלפני מלשם הכי שהוא מעורף התולה לשון אחר עוקרין תפלתו בפניו. כלומר התפלה שהתפלל עליו:

תוספות רע"ק

ודקדק כן מדקתני ואם אין שם כהן אלא הוא ולא קתני ואפילו אם וכו' אע"כ דנקט כן משום סיפא ואם הבפתתו וכו' דמיירי רק בכה"ג דאין שם כהן אלא הוא: [אות לו] שם בא"ד שאין למדין הל' ממדרש רבות) הפר"ח בס' מים חיים השיג ע"ז דדבר כללא הוא רק לענין פסק הלכה כדברי מי הוכא דלא מפרש בש"ס ההלכתא אבל דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין ממדרשות:

תוס' אנשי שם

פסחים ק"ה ד"ה וס"מ שלמדו שאין לאכול כין מצה למעבר בשבת מעשה הנזכר במדרש וכמה דינים למדו הפוסקים ממדרש הוסר: **ה** בר"ב ד"ה שהוא מעורף כו' מעורפת. ומאי' דהגא שהוא בלשון זכר דקאי על כללות הענין וס"ק שדבר אותה תפלה או ענין אותה תפלה מקובל. (רמ"ז): הרי"ש ד"ה שהוא מעורף. מ"ש הרב ט' לפי הלשון שלפנינו אינו מיושב לשון מ"ש דסו"ל כתב הר"ב כיון שעל דברי הר"ב אינו מפרש כלום אבל בד"ש בלשון אבל הכא נראה שזה שכתבו ט' אלא פי' דטורפים אבנו דבמשנה בפי' שהתולה מעורף ע"כ. מבואר שע"ש לשון רש"י לא לפרש גם דברי הר"ב כן דגם לפי' האחר של הר"ב הפי' במשנה שהתולה מעורף אלא שטורפים שבגמ' הפי' שהתפלה טרודה מהתולה ומעורף שבמשנה הפי' שהתולה טרוד מהתפלה. אבל במבדורת נתבאר שנראה לו יותר לומר שם"ש ים בכש"י ושגם נרש"י לפי' אחר גם במשנה מעורף לא קאי על התולה אלא על התפלה לא על הענין כמ"ש המש"ר מיקון גם את הלשון של הס"ד שיסיים מוסב על רש"י לחוד ולא על הר"ב ומכח לאחר גם את לשון מ"ש שכתב בתחלת הדבור ונכון *